

บทที่ 5

การปรับตัวของเกษตรกร

การขยายตัวของเมืองบุกรุกพื้นที่เกษตรกรรม และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินทางการเกษตรในเขตอำเภอบางบัวทอง ส่งผลให้เกษตรกรที่ยังทำการเกษตรอยู่ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เนื้อหาในบทนี้จึงเป็นการศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรภายใต้แรงกดดันจากการขยายตัวของเมือง ประกอบด้วย ปัญหาและอุปสรรคในการทำการเกษตร ยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพและวิธีการปรับตัวของเกษตรกร การปรับตัวของเกษตรกรต่อปัญหาอุทกภัย เงื่อนไขในการดำรงอยู่ของพื้นที่เกษตร และแนวโน้มการใช้ที่ดินทางการเกษตรของพื้นที่อำเภอบางบัวทอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ปัญหาและอุปสรรคในการทำการเกษตร

ในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร เกษตรกรต้องประสบปัญหาหลายประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเสี่ยงจากความแปรปรวนของธรรมชาติและเกิดการเกิดภัยพิบัติต่างๆ ซึ่งเกษตรกรในพื้นที่อำเภอบางบัวทองเองก็ต้องประสบกับปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน นอกจากนี้แรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองที่ได้กล่าวถึงในบทก่อนหน้านี้ ส่งผลกระทบต่อการทำการเกษตรในพื้นที่อำเภอบางบัวทองด้วยเช่นกัน (ตาราง 5.1) โดยมีรายละเอียดของปัญหา ดังนี้

1) ต้นทุนในการทำการเกษตรสูงขึ้น เมื่อเปรียบเทียบต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรในสองช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนพ.ศ. 2548 และช่วงพ.ศ. 2548-2554 พบว่า ต้นทุนในการทำนาและสวนผักต่อไร่เพิ่มขึ้น โดยการทำนามีต้นทุนเพิ่มขึ้นจาก 2,382 ต่อไร่เป็น 5,594 บาทต่อไร่ ส่วนการทำสวนผักมีต้นทุนเพิ่มขึ้นจาก 3,140 บาทต่อไร่เป็น 4,910 บาทต่อไร่ เนื่องจากราคาเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมีป้องกันวัชพืช สารเคมีป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืช สารเคมีบำรุงพืชมีราคาเพิ่มขึ้น (ตาราง 5.2) โดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีการนำเอาเครื่องจักรทางการเกษตรเข้ามาใช้มากขึ้น ทำให้เกษตรกรสามารถลดเวลาและขั้นตอนในการทำการเกษตรลง สามารถทำการเกษตรได้เร็วขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการนำเครื่องจักรต่างๆ มาใช้เพิ่มขึ้น เช่น ค่าน้ำมันสำหรับเครื่องจักร ค่าแรงงานคนขับเครื่องจักร เป็นต้น ดังนั้นเกษตรกรจึงต้องเสียค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรต่อไร่เพิ่มขึ้น โดยการทำนามีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น 3,212 บาทต่อไร่ ส่วนการทำสวนผักมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น 1,770 บาทต่อไร่ (ตาราง 5.3)

ตาราง 5.1 ปัญหาในการทำการเกษตร

ปัญหาที่เกษตรกรพบ	การทำการเกษตร			รวม	ลำดับที่
	นา	สวน ผัก	สวน ไม้ผล		
-ราคาสารเคมีกำจัดแมลง/วัชพืชเพิ่มสูงขึ้น	320	92	20	432	1
-ราคาน้ำยาเคมีเพิ่มสูงขึ้น	325	72	26	423	2
-แมลงศัตรูพืชระบาด	316	72	32	420	3
-โรคพืชระบาด	204	75	5	284	13
-พายุลมแรง ฝนฟ้าคะนอง	310	53	45	408	4
-ปัญหาน้ำท่วม	261	92	48	401	5
-น้ำเสียส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพการผลิต	64	36		100	22
-อายุที่มากขึ้นทำให้ไม่สามารถใช้แรงงานได้เต็มที่	310	56	26	392	6
-ขาดความรู้และทักษะ	5	10	8	23	26
-ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรไม่แน่นอน	265	89	10	364	7
-ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการเกษตร	138	90	3	231	16
-ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ	250	86	16	352	8
-การกดราคาผลผลิตจากพ่อค้าคนกลาง	197	54	24	275	14
-ไม่มีช่องทางในการจำหน่ายผลผลิต	138	71	22	231	17
-ขาดแคลนแรงงานทางการเกษตร	265	55	12	332	10
-ค่าจ้างแรงงานภาคการเกษตรเพิ่มสูงขึ้น	261	70	14	345	9
-ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง/ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	25	90	-	115	21
-ที่ดินน้อยไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร	200	52	8	260	15
-ที่ดินเสื่อมคุณภาพ	251	48	18	317	11
-มีปัญหาขัดแย้งกับแปลงที่ดินข้างเคียง	128	17	6	151	18
-ที่ดินถูกปิดล้อมกลายเป็นที่ตาบอด	123	15	-	138	19
-รายได้จากการเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต	69	50	5	124	20
-ภาระหนี้สินทางการเกษตรเพิ่มสูงขึ้น	60	18	4	82	23
-ค่าเช่าที่ดินเพิ่มสูงขึ้น	20	34	-	54	25
-การให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐยังไม่เพียงพอ	182	90	32	304	12
-ข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย	55	-	2	57	24

ตาราง 5.2 ค่าใช้จ่ายในการทำนาและการทำสวนผักก่อนพ.ศ. 2548 และพ.ศ. 2548-2554

ประเภทค่าใช้จ่าย	ก่อนพ.ศ. 2548		พ.ศ. 2548-2554		สวนไม้ผล	
	นา	สวนผัก	นา	สวนผัก	ปีแรก	ปีถัดไป
1) ค่าเช่าที่ดิน	850	1,000	1,500	2,000	-	-
2) ค่าเมล็ดพันธุ์	-	250	1,200	300	750	-
3) ค่าฟางแห้ง	-	150	-	200	-	-
4) ค่าปุ๋ยวิทยาศาสตร์	600	130	960	180	340	400
5) ค่าสารเคมีป้องกันวัชพืช	70	75	104	100	100	150
6) ค่าสารเคมีป้องกันศัตรูพืช	200	560	380	850	70	120
7) ค่าสารเคมีบำรุง	32	100	50	130	300	350
8) ค่าแรงงาน	180	750	250	1,000	600	300
9) ค่าเครื่องจักรทางการเกษตร	450	125	1,150	150	10,000	-
รวม	2,382	3,140	5,594	4,910	12,160	1,320

หมายเหตุ: ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรเท่ากับบาทต่อไร่

ตาราง 5.3 ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นในการทำการเกษตรในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง

ประเภทการเกษตร	ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตร (บาท/ไร่)		ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น (บาท/ไร่)
	ก่อนพ.ศ. 2548	พ.ศ. 2548-2554	
การทำนา	2,382	5,594	3,212
การทำสวนผัก	3,140	4,910	1,770

2) ความแปรปรวนทางธรรมชาติ เนื่องจากอำเภอบางบัวทองอยู่ในเขตชลประทานที่มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อการทำการเกษตรจึงไม่ต้องประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ แต่ก็ยังมีความเสี่ยงที่จะประสบปัญหาผลผลิตเสียหายจากพายุฝนฟ้าคะนอง ซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ ประกอบกับการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรตลอดทั้งปี ทำให้ระยะเวลาในการทำการเกษตรไม่สอดคล้องกับฤดูกาลตามธรรมชาติ การเกิดลมกรรโชกแรงหรือพายุฝนในช่วงที่ช่วงที่ข้าวกำลังออกรวง จะทำให้ดินข้าวล้มเสียหาย เมล็ดข้าวหลุดร่วง หรือผักที่กำลังอยู่ในช่วงเก็บขายได้รับความเสียหาย ปริมาณผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ลดน้อยลง นอกจากนี้ในปี 2554 ที่ผ่านมามีพื้นที่อำเภอบางบัวทองประสบปัญหาปัญหา

อุทกภัย เนื่องจากพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่จะอยู่ติดหรือใกล้กับคลองเพื่อความสะดวกในการผันน้ำเข้าสู่แปลงเกษตร ดังนั้นเมื่อคลองมีปริมาณน้ำมากเกิดกว่าที่จะสามารถรับไว้ได้ น้ำจึงไหลเข้าท่วมที่นา สวนผัก และสวนไม้ผล ได้รับความเสียหาย

3) ปัญหาด้านอายุและสุขภาพ เนื่องจากเกษตรกรที่ยังทำการเกษตรอยู่ในพื้นที่อำเภอ บางบัวทองส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในวัยชรา มีอายุอยู่ระหว่าง 45-65 ปี และเป็นเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรมาตลอด และมีการใช้แรงงานอย่างหนักมาเป็นเวลากว่า 30 ปีแล้ว จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า อายุที่มากขึ้นทำให้เกษตรกรไม่สามารถทำงานในภาคการเกษตรได้เต็มที่เช่นในอดีต

4) ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรลดลง เมื่อเปรียบเทียบปริมาณผลผลิตทางการเกษตรที่เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวได้พบว่า ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวได้ในพ.ศ. 2548-2554 มีปริมาณลดลงจากช่วงเวลาก่อนหน้า โดยในช่วงก่อนพ.ศ. 2548 ชาวนาสามารถเก็บเกี่ยวข้าวเปลือกได้ 700-1,200 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ในพ.ศ. 2548-2554 ข้าวเปลือกที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ลดลงเหลือ 600-1,000 กิโลกรัมต่อไร่ เช่นเดียวกับปริมาณผักกาดหอมที่ชาวสวนผักสามารถเก็บเกี่ยวได้มากที่สุด 2,000 กิโลกรัมต่อไร่ก่อนพ.ศ. 2548 ลดลงเหลือ 1,500 กิโลกรัมต่อไร่ในพ.ศ. 2548-2554 (ตาราง 5.4) เนื่องจากที่ดินทางการเกษตรในอำเภอบางบัวทองมีการใช้ทำการเกษตรมาเป็นเวลานาน การผลิตเพื่อการค้าทำให้เกษตรกรต้องทำการผลิตให้ได้ปริมาณมากที่สุด จึงมีการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรตลอดเวลา ไม่มีการทิ้งช่วงให้ดินได้ปรับสภาพ การใช้ที่ดินอย่างเข้มดังกล่าวส่งผลให้ดินเสื่อมคุณภาพ ปริมาณแร่ธาตุที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืชลดลง ผลผลิตทางการเกษตรจึงมีปริมาณลดลง เมื่อเกษตรกรประสบปัญหาทำการเกษตรได้ปริมาณผลผลิตลดลง จึงมีการเพิ่มปริมาณการใส่ปุ๋ยเพื่อเพิ่มแร่ธาตุและรักษาระดับปริมาณผลผลิตให้ยังคงอยู่ในระดับสูง การเพิ่มปริมาณปุ๋ยส่งผลกระทบบให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นด้วย กลายเป็นวงจรการผลิตที่ต้องมีการเพิ่มการใส่ปุ๋ยเพื่อรักษาระดับปริมาณผลผลิตให้อยู่ในระดับสูงตลอดเวลา

5) ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำและไม่แน่นอน ในขณะที่ต้นทุนในการทำการเกษตรเพิ่มสูงขึ้น แต่ราคาผลผลิตทางการเกษตรทั้งข้าวเปลือก ผัก และผลไม้ กลับมีราคาต่ำและไม่แน่นอน โดยก่อนที่จะมีการเข้ามาช่วยเหลือของภาครัฐในการรับประกันราคาข้าวและการรับจำนำข้าวเปลือกนั้น ราคาข้าวเปลือกขึ้นอยู่กับตลาดกลางระหว่างเกษตรกรกับพ่อค้าคนกลาง เกษตรกรจึงถูกกดราคาผลผลิตจากพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อข้าวเปลือกในราคาประมาณ 6,000-7,000 บาทต่อเกวียน แม้ภายหลังการเข้ามาช่วยเหลือของภาครัฐโดยการรับประกันราคาข้าวเปลือกและจำนำข้าวเปลือก โดยการตั้งเกณฑ์ราคาขั้นต่ำในการรับซื้อข้าวเปลือกเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่เกวียนละ 15,000 บาท แต่ก็มีการตั้งเงื่อนไขคุณภาพของข้าวเปลือกที่จะรับซื้อที่จะต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่

ตาราง 5.4 ปริมาณผลผลิตทางการเกษตร

ประเภทการเกษตร	ปริมาณผลผลิต (กิโลกรัมต่อไร่)	
	ก่อนพ.ศ. 2548	พ.ศ. 2548-2554
ข้าวเปลือก		
-ปริมาณผลผลิตน้อย	700	600
-ปริมาณผลผลิตปานกลาง	850	800
- ปริมาณผลผลิตสูง	1,200	1,000
ผักกาดหอม		
-ปริมาณผลผลิตน้อย	500	300
-ปริมาณผลผลิตปานกลาง	1,000	800
-ปริมาณผลผลิตสูง	2,000	1,500

กำหนดไว้ หากไม่ได้ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ก็จะรับซื้อข้าวเปลือกในราคาต่ำลง โดยเกณฑ์เรื่องความชื้นเป็นข้อกำหนดที่ทำให้ชาวนาประสบปัญหา เนื่องจากชาวนาในพื้นที่อำเภอบางบัวทองใช้วิธีเกี่ยวข้าวสดแล้วขายข้าวเปลือกทันที จึงมีความชื้นสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ข้าวเปลือกที่รับซื้อจึงมีราคาถูกลงเหลือประมาณ 10,000-11,000 บาทต่อเกวียน ในส่วนของเกษตรกรที่ทำสวนผักต้องประสบปัญหาราคาผลผลิตไม่แน่นอนเช่นเดียวกัน ราคาผักมีหลายปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งปริมาณผลผลิตที่ออกสู่ตลาดทั้งหมด ความต้องการของผู้บริโภค ความสวยหรือความสมบูรณ์ของผัก จากการสอบถามเกษตรกรชาวสวนผักซึ่งนิยมปลูกผักกาดหอมหรือผักสลัดเป็นหลัก พบว่าราคาผักกาดหอมมีหลายราคา ตั้งแต่กิโลกรัมละ 2 บาท ซึ่งถือว่าเป็นราคาที่ต่ำมากไปจนถึงกิโลกรัมละ 80 บาท ซึ่งถือว่าเป็นระดับราคาที่สูงที่สุดที่เกษตรกรเคยขายได้ (ตาราง 5.5)

6) การขาดแคลนแรงงานทางการเกษตรและค่าจ้างแรงงานในภาคการเกษตรสูงขึ้น จากโอกาสทางการศึกษาที่มากขึ้นทำให้แรงงานในวัยหนุ่มสาวมีโอกาสในการเลือกงานทำมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เลือกทำงานในภาคอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมมากกว่าการเป็นแรงงานในภาคการเกษตร เพราะเชื่อว่าเป็นงานที่สบายและมีโอกาสเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคตมากกว่าการทำเกษตร ประกอบกับอำเภอบางบัวทองอยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานคร ทำให้สามารถเดินทางแบบเช้าไป-เย็นกลับเพื่อทำงานในเมืองได้ ประกอบกับค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติที่ไม่ดีต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ส่งผลให้แรงงานในการทำการเกษตรของแต่ละครัวเรือนไม่เพียงพอ นอกจากนั้นการขยายตัวของกิจการอุตสาหกรรมและการค้าบริการที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอบางบัวทองเองก็เปิดโอกาสให้แรงงานในวัยหนุ่มสาวที่จบการศึกษาในระดับมัธยมต้น มัธยมปลาย หรือประกาศนียบัตรวิชาชีพ

สามารถทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือร้านค้าบริการต่างๆ โดยไม่ต้องเดินทางเข้าไปทำงานในกรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงานภาคการเกษตรเข้าสู่กิจกรรมของเมืองมากขึ้น

ตาราง 5.5 ราคาผลผลิตทางการเกษตรในแต่ละช่วงเวลา

ผลผลิตทางการเกษตร	ราคาผลผลิต (บาทต่อกิโลกรัม)	
	ก่อนพ.ศ. 2548	พ.ศ. 2548-2554
ข้าวเปลือก	6-7	10-11
ผักกาดหอม		
-ราคาต่ำมาก	2-5	2-5
-ราคาต่ำ	8-10	8-10
-ราคาปานกลาง	20	20
-ราคาสูง	60	60
-ราคาสูงมาก	80	80

จากปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรที่เกิดขึ้น ส่งผลให้แรงงานในภาคการเกษตรที่มีอยู่ โดยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ทำกรเกษตรของตนเองและรับจ้างทำงานนอกฟาร์มด้วยมีปริมาณไม่เพียงพอ อัตราค่าจ้างแรงงานจึงสูงขึ้น เนื่องจากในขั้นตอนการทำการเกษตรบางขั้นตอนยังไม่สามารถใช้แรงงานเครื่องจักรทดแทนได้ เช่น ขั้นตอนการเกี่ยวฟางและเผาฟางข้าวในการทำนา โดยค่าจ้างแรงงานในการถอนหญ้าจาก 150 บาทต่อคนต่อวัน เพิ่มขึ้นเป็น 200 บาทต่อคนต่อวัน ค่าจ้างแรงงานในการเกี่ยวฟางจาก 120 บาทต่อคนต่อวัน เพิ่มขึ้นเป็น 150 บาทต่อคนต่อวัน ในส่วนของการทำสวนผักค่าจ้างแรงงานมีการเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน โดยในขั้นตอนการทิวผัก (การถอนผักที่เจริญเติบโตไม่สมบูรณ์ทิ้ง เพื่อให้มีจำนวนที่เหมาะสมกับแปลงผัก) และการเก็บผักขาย ค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นจาก 150-170 บาทต่อคนต่อวัน เพิ่มขึ้นเป็น 200-250 บาทต่อวัน (ตาราง 5.6) ค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้นเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ต้นทุนในการทำการเกษตรสูงขึ้นด้วย

7) เกษตรกรไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินและไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เกษตรกรที่ประสบปัญหาส่วนใหญ่เป็นชาวสวนผักที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ที่ดินที่ใช้ในการทำสวนผักในปัจจุบันเป็นที่ดินที่เช่ามาจากเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นคนท้องถิ่นเพื่อใช้ทำสวนผักมาตั้งแต่ในสมัยปู่ย่าตายายที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง และมีการเช่าอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยค่าเช่าที่เกษตรกรชาวสวนผักต้องจ่ายให้กับเจ้าของที่ดินนั้น พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามระยะเวลาที่เพิ่มขึ้นและการขยายตัวของเมืองที่เกิดขึ้น ซึ่งในช่วงแรกของการเช่าที่ดินนั้นพบว่าเจ้าของที่ดินคิด

ตาราง 5.6 ค่าจ้างแรงงานในการทำนาและทำสวนผักในอำเภอบางบัวทอง

แรงงาน	ก่อนพ.ศ. 2548 (บาท/คน/วัน)	พ.ศ. 2548-2554 (บาท/คน/วัน)
ค่าจ้างแรงงานในการทำนา		
-การถอนหญ้า	150	200
-การเกี่ยวฟาง	120	150
ค่าจ้างแรงงานในการทำสวนผัก		
-ชาย	170	250
-หญิง	150	200

ค่าเช่าเพียง 25 บาทต่อไร่ เกษตรกรชาวสวนผักเสียค่าเช่าที่ดินในราคานี้เป็นระยะเวลานานกว่า 50 ปี จะเห็นได้ว่าค่าเช่าที่ดินที่เพิ่มเป็น 350 บาทต่อไร่ต่อปีนั้น อยู่ในช่วงที่มีการพัฒนาและการเก็งกำไรที่ดินเช่นเดียวกัน และในช่วงระยะเวลาเพียง 20 ปี ค่าเช่าที่ดินมีการเพิ่มขึ้นถึง 2 ครั้งจนอยู่ที่ราคาเช่า 2,000 บาทต่อไร่ต่อปี (ตาราง 5.7) จะเห็นได้ว่าราคาเช่าที่ดินมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเมือง เกษตรกรชาวสวนผักเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีความมั่นคงในการทำเกษตร และไม่มีสิทธิ์ในการตัดสินใจการใช้ที่ดิน ต้องขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเจ้าของที่ดินเป็นหลัก

ตาราง 5.7 ค่าเช่าที่ดินสวนผักในอำเภอบางบัวทองในแต่ละช่วงเวลา

ช่วงเวลา	ค่าเช่าที่ดิน (บาท/ไร่/ปี)
พ.ศ. 2475	25
พ.ศ. 2530-2540	350
พ.ศ. 2531-2548	1,000
พ.ศ. 2549-2554	2,000

5.2 ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของเกษตรกร

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและแรงกดดันจากการขยายตัวของเมือง เกษตรกรในพื้นที่อำเภอบางบัวทองต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถยังทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพต่อไปได้ จากการศึกษาพบว่าทางเลือกยุทธศาสตร์และวิธีการในการปรับตัวของเกษตรกรมีความแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลาและประเภทการเกษตร โดยสามารถแบ่งความแตกต่างของการเลือกใช้ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอบางบัวทองได้เป็น 2 ช่วงเวลา

คือ การปรับตัวของเกษตรกรช่วงก่อนพ.ศ. 2548 และการปรับตัวของเกษตรกรช่วงพ.ศ. 2548-2554 ซึ่งเกษตรกรแต่ละประเภทมีการเลือกใช้วิธีการปรับตัว ดังนี้

5.2.1 ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวนา

ในการปรับตัวของชาวนาในพื้นที่อำเภอบางบัวทองมีการเลือกใช้ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัว คือ การเพิ่มความเข้มในการผลิต การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้ และการเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต (ตาราง 5.8)

ตาราง 5.8 ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวนา

วิธีการปรับตัว	ร้อยละของครัวเรือนเกษตรกร	
	ก่อนพ.ศ. 2548	พ.ศ. 2549-2554
1) การเพิ่มความเข้มในการผลิต		
-เพิ่มจำนวนรอบในการทำการเกษตร	53	53
-เพิ่มการใช้ปัจจัยการผลิต	53	53
-ขยายพื้นที่เพาะปลูก	-	6
2) การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้		
-เป็นแรงงานรับจ้างนอกฟาร์มตนเองในภาคการเกษตร	-	5
-แบ่งที่ดินบางส่วนให้เช่า	-	5
3) การเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต		
-แบ่งขายที่นาบางส่วน	-	4
-ขายที่นาราคาแพงแล้วไปซื้อที่นาราคากุ้กทำ	-	10
-ขายที่นาแล้วเช่ากลับเพื่อทำการเกษตร	-	4

1) ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวนาก่อนพ.ศ. 2548

การปรับตัวของชาวนาก่อนพ.ศ. 2548 นั้นยังไม่มี ความหลากหลาย โดยเลือกใช้ยุทธศาสตร์การเพิ่มความเข้มในการผลิตทางการเกษตร ซึ่งประกอบไปด้วย 2 วิธี คือ การเพิ่มความเข้มในการใช้ที่ดิน และการเพิ่มความเข้มในการใช้ปัจจัยการผลิต

การเพิ่มความเข้มในการใช้ที่ดิน

สำหรับวิธีการปรับตัวโดยการเพิ่มความเข้มในการใช้ที่ดิน เป็นวิธีการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อระบบการเกษตรแบบเพื่อการค้าที่เกิดขึ้น การพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร โดยเฉพาะการนำเอารถไถเดินตามและรถเกี่ยวข้าวแบบเขี่ยกระสอบมาใช้แทนแรงงานสัตว์และเครื่องเกี่ยวข้าวแบบนวด ช่วยให้ชาวนาสามารถทำนาได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ดังนั้นชาวนาจึงสามารถเพิ่มจำนวนรอบในการทำนาจาก 2 ครั้งต่อปี เป็น 3 ครั้งต่อปี โดยการทำนารอบที่ 1 เริ่มต้นตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนหรือเดือนธันวาคม การทำนารอบที่ 2 เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมหรือเดือนเมษายน และการทำนารอบที่ 3 จะเริ่มประมาณเดือนกรกฎาคมหรือเดือนสิงหาคม (ตาราง 5.9)

ตาราง 5.9 ระยะเวลาในการทำนาในแต่ละรอบการผลิต

รอบในการ ทำนา	เดือน												
	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.
รอบที่ 1 (หนหนึ่ง)													
รอบที่ 2 (หนสอง)													
รอบที่ 3 (หนสาม)													

หมายเหตุ: ■ ระยะเวลาต่อรอบในการทำนาคตามปกติ

■ ระยะเวลาต่อรอบในการทำนากรณีที่มีความล่าช้าไปจากปกติ

แต่เนื่องจากอำเภอบางบัวทองเป็นที่ลุ่มและเป็นพื้นที่ปลายน้ำที่จะมีน้ำจากภาคเหนือไหลลงมาตามแม่น้ำและคลองสายต่างๆ ในช่วงปลายเดือนตุลาคม-ต้นเดือนพฤศจิกายน ปริมาณน้ำในคลองที่มากจนใกล้เคียงกับระดับแปลงนาทำให้น้ำสามารถซึมเข้าสู่แปลงนาได้ หรือหากระดับน้ำสูงมากก็อาจเกิดปัญหาน้ำท่วมสร้างความเสียหายแก่ต้นข้าวได้ ดังนั้นในการทำนารอบที่ 3 นั้นเกษตรกรบางครัวเรือนอาจเลือกใช้วิธีการทำนาแบบที่เรียกว่า “นาตอซัง” เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว การทำนาตอซังเป็นการปล่อยให้ข้าวที่ร่วงหล่นอยู่ในนาจากการทำนาในรอบที่ 2 งอกขึ้นมาเอง เกษตรกรจึงไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเตรียมแปลงนาและเมล็ดพันธุ์ข้าว ทำให้เกษตรกรใช้ระยะเวลาในการทำนาล้นลง แต่มีข้อเสีย คือ ปริมาณข้าวเปลือกที่ได้จะน้อยกว่าการทำนาแบบหว่านน้ำตามปกติประมาณครึ่งหนึ่ง วิธีการทำนาแบบตอซังนั้นจะถูกนำมาใช้เมื่อเกษตรกร

คาดการณ์แล้วว่าการทำนาแบบนาหว่านน้ำตมปกติจะไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทันก่อนที่ปริมาณน้ำจะมากขึ้นในช่วงฤดูน้ำหลาก

นอกจากการทำนาแบบตอซังเพื่อแก้ปัญหาการทำนาในรอบที่ 3 ให้ทันกับฤดูน้ำหลากดังกล่าวข้างต้นแล้ว ชาวนาบางครัวเรือนก็ใช้วิธีการเปลี่ยนชนิดพันธุ์ข้าวเพื่อแก้ปัญหา โดยส่วนใหญ่การทำนาในรอบที่ 1 และ 2 นั้น ชาวนาจะเลือกใช้พันธุ์ข้าวอายุ 4 เดือน ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวส่งเสริมที่มีการพัฒนาสายพันธุ์ให้มีปริมาณผลผลิตสูงและสามารถปลูกได้ในทุกฤดูกาล ดังนั้นในการทำนาในรอบที่ 3 นั้นหากชาวนาคาดการณ์แล้วว่ามีโอกาสที่จะเกิดปัญหาน้ำท่วมแปลงนา ชาวนาจะเลือกใช้พันธุ์ข้าวอายุ 3 เดือนมาทำการเพาะปลูกแทน ซึ่งจะทำให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เร็วขึ้น (ตาราง 5.10)

ตาราง 5.10 พันธุ์ข้าวที่ชาวนาใช้ทำการเพาะปลูก

พันธุ์ข้าวอายุ 4 เดือน	พันธุ์ข้าวอายุ 3 เดือน
สุพรรณบุรี 1	ราชินี
พิษณุโลก 31	โพธิ์ทอง
พิษณุโลก 41	ขาวปทุม
พิษณุโลก 47	พวงทอง
พิษณุโลก 51	พวงเงิน
ปทุมธานี 1	พวงแก้ว

จะเห็นได้ว่าการนำเอาวิธีการทำนาแบบตอซังมาใช้แทนการทำนาแบบนาหว่านน้ำตมหรือการเปลี่ยนชนิดพันธุ์ข้าวจากการใช้พันธุ์ข้าวอายุ 4 เดือน มาเป็นพันธุ์ข้าวอายุ 3 เดือน เป็นวิธีการที่ทำให้เกษตรกรสามารถทำนาได้ 3 รอบต่อปี ซึ่งเกิดจากการคาดคะเนถึงปัญหาหรือเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต เกษตรกรต้องการลดความเสี่ยงในการทำนาลงจึงได้นำเอาวิธีการทั้ง 2 แบบมาใช้ ในทางกลับกันหากเกษตรกรคาดการณ์แล้วว่าการทำนาในรอบที่ 3 จะไม่ต้องประสบกับปัญหาจากระดับน้ำที่มากเกินไป เกษตรกรก็จะมีการทำนาเหมือนกับการทำนาในรอบที่ 1 และ 2 ดังนั้นการทำนาแบบตอซังและการใช้พันธุ์ข้าว 3 เดือน เป็นวิธีการทำนาในสถานการณ์ที่ไม่ปกติเท่านั้น ชาวนาไม่ได้นำมาใช้ทุกครั้งของการทำนาในรอบที่ 3

การเพิ่มความเข้มในการใช้ปัจจัยการผลิต

วิธีการปรับตัวโดยการเพิ่มความเข้มในการใช้ที่ดินเพื่อการทำนาดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถทำการเกษตรได้เกือบตลอดเวลา จึงเป็นสาเหตุให้ดินสูญเสียแร่ธาตุที่จำเป็นต่อการ

เจริญเติบโตของพืช ดังนั้นชาวนาจึงต้องเพิ่มความเข้มในการใช้ปัจจัยการผลิตควบคู่ไปกับการเพิ่มจำนวนรอบในการทำนาต่อปี โดยเฉพาะการใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์เพื่อบำรุงดินและเพิ่มแร่ธาตุที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของข้าว เพื่อให้ได้ข้าวเปลือกปริมาณมากและมีน้ำหนักดี ตลอดจนการใช้สารเคมีในการควบคุมและกำจัดวัชพืช โรคข้าว และแมลงศัตรูข้าว (ตาราง 5.11) ที่อาจสร้างความเสียหายให้แก่ต้นข้าว ซึ่งส่งผลกระทบต่อให้ได้ปริมาณข้าวเปลือกน้อยลง โดยปริมาณผลผลิตที่ชาวนาต้องการหรืออยู่ในระดับที่พอใจ คือ ข้าวเปลือก 1 เกวียนต่อที่นา 1 ไร่

ตาราง 5.11 ระยะเวลาและจำนวนครั้งในการใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการทำนาต่อรอบ

ครั้งที่	ขั้นตอน	ระยะเวลาหลังการหว่านข้าว
1	การฉีดยากำจัดวัชพืช	2 วัน
2	การฉีดยากำจัดวัชพืชซ้ำ (ถ้าหากมี)	4 วัน
2	ใส่ปุ๋ยสูตร 16-20-0	18 วัน
3	การหว่านยาเพื่อป้องกันหนอนชอกใบ	20 วัน
4	การฉีดยาป้องกันเพลี้ย	20 วัน
5	การฉีดฮอร์โมนบำรุงต้นข้าว	20 วัน
6	ใส่ปุ๋ยยูเรีย	45 วัน
7	การหว่านยากำจัดแมลงศัตรูข้าว	ตามการระบาดของแมลงศัตรูข้าว
8	การฉีดยาป้องกันแมลงศัตรูข้าว	ตามการระบาดของแมลงศัตรูข้าว
9	การฉีดยาป้องกันโรคข้าว	ตามอาการและการระบาดของโรค

จะเห็นได้ว่าวิธีการปรับตัวโดยการเพิ่มความเข้มในการใช้ที่ดิน และการเพิ่มความเข้มในการใช้ปัจจัยในการผลิตนั้น เป็นวิธีการปรับตัวภายใต้ยุทธศาสตร์การเพิ่มความเข้มในการผลิต โดยการนำเงินทุนที่มีอยู่มาเปลี่ยนให้เป็นทุนทางด้านการค้าจริง ได้แก่ การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และสารเคมีในการปลูกข้าว การนำเอาเครื่องจักรที่มีความทันสมัยมาใช้เพื่อช่วยทุ่นแรง การใช้เทคโนโลยีที่ช่วยลดระยะเวลาในการเตรียมแปลงนาและการเก็บเกี่ยวผลผลิต ทำให้เกษตรกรสามารถทำนาแต่ละรอบได้เร็วขึ้น ดังนั้นจำนวนรอบในการทำนาที่เพิ่มขึ้นหมายถึงการมีผลผลิตจำหน่ายออกสู่ตลาดเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน การขายผลผลิตได้มากเกษตรกรก็จะได้รับผลตอบแทนหรือค่าตอบแทนมากขึ้นตามไปด้วย

2) ยุทธศาสตร์และการปรับตัวของชาวนาพ.ศ. 2548-2554

สำหรับในช่วงพ.ศ. 2548-2554 นั้น เห็นได้ว่าชาวนาในพื้นที่อำเภอบางบัวทองมีการใช้ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวที่หลากหลายเพิ่มขึ้น ได้แก่ การเพิ่มความเข้มในการผลิต การสร้างความหลากหลายด้านรายได้ และการเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต ดังนี้

ยุทธศาสตร์การเพิ่มความเข้มในการผลิต

การปรับตัวโดยการเพิ่มความเข้มในการผลิตที่ชาวนานำมาใช้ในช่วงนี้ยังคงมีลักษณะเดียวกับช่วงเวลาก่อนหน้า คือ มีการใช้ที่ดินทางการเกษตรและปัจจัยในการผลิตอย่างเข้ม ซึ่งในช่วงเวลานี้พบว่าชาวนายังคงทำนา 3 รอบต่อปี ควบคู่ไปกับการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และสารเคมีในการทำนา โดยมีการนำเอาเครื่องจักรที่มีการพัฒนาขึ้นมาใหม่มาใช้ในการทำการเกษตร ได้แก่ รถไถดินแทนการใช้รถไถเดินตาม รถเกี่ยวข้าวแบบอ้อมแทนรถเกี่ยวข้าวแบบเขี่ยกระสอบ และรถดีฟางแทนการใช้แรงงานคนเขี่ยฟาง จะเห็นได้ว่าการทำนาในปัจจุบันมีการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาช่วยในเกือบทุกขั้นตอนของการทำนา (ตาราง 5.12)

การนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยดังกล่าวยิ่งช่วยให้ชาวนาสามารถลดเวลาในการทำนาในขั้นตอนของการเตรียมแปลงนา การเก็บเกี่ยว และการจัดการแปลงนาหลังเก็บเกี่ยวลงไปได้อีก เมื่อเปรียบเทียบกับการทำนาในช่วงเวลาก่อนหน้าพบว่า ภายหลังจากการเก็บเกี่ยวชาวนาต้องใช้เวลา 3-4 สัปดาห์ในเตรียมแปลงนาให้พร้อมสำหรับการทำนาในรอบใหม่ แต่ในปัจจุบันชาวนาใช้เวลาเพียง 1 สัปดาห์ก็สามารถเริ่มทำการเพาะปลูกในรอบใหม่ได้แล้ว

นอกจากการทำนา 3 รอบต่อปี ซึ่งเป็นการใช้ที่ดินอย่างเข้มแล้ว การทำนาในช่วงเวลานี้ยังคงต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจำพวกปุ๋ยวิทยาศาสตร์และสารเคมีเป็นอย่างมาก จากการสัมภาษณ์ชาวนาพบว่า จำนวนครั้งหรือระยะเวลาในการใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการทำนายังคงเป็นเช่นเดิม แต่ต้องมีการเพิ่มปริมาณปุ๋ยและสารเคมีที่ใช้ต่อครั้งเพิ่มขึ้น รวมทั้งต้องมีการเปลี่ยนผลิตภัณฑ์สารเคมีทางการเกษตรที่มีความรุนแรงมากขึ้นในการกำจัดวัชพืช แมลงศัตรูข้าว หรือโรคพืช เพราะผลิตภัณฑ์ที่เคยใช้มาไม่ให้ผลที่ดีแล้วตามต้องการ ด้วยเหตุนี้ชาวนาจึงประสบกับปัญหาโรคการผลิตทางเกษตรที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นต้นทุนในส่วนนี้มากขึ้น แต่เกษตรกรก็มองว่ามีความจำเป็นที่ต้องใช้เพื่อให้ได้ผลผลิตปริมาณมากและมีคุณภาพสามารถขายได้ในราคาดี

การขยายพื้นที่เพาะปลูกโดยการเช่าที่ดินเพื่อเพิ่มพื้นที่ในการทำนา เป็นวิธีการปรับตัวของเกษตรกรอีกรูปแบบหนึ่งที่พบในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง โดยพบในชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดินและใช้ที่ดินของตนในการทำนาอยู่ก่อนแล้ว แต่เนื่องจากที่นาของตนเองซึ่งเป็นที่ดินมรดกนั้นมี

ตาราง 5.12 ลักษณะการใช้แรงงานและระยะเวลาในการทำงานแต่ละขั้นตอน

ขั้นตอนการทำงาน	แรงงานที่ใช้	การใช้แรงงาน/ เครื่องจักร	ระยะเวลา
1) การเตรียมแปลงนา			
-การตีดินด้วยรถตีดิน	แรงงานนอกครัวเรือน	เครื่องจักร-คน	3-4 ชม.
-การคราดนา	แรงงานในครัวเรือน	เครื่องจักร-คน	2-3 ชม.
-การทำเทือก	แรงงานในครัวเรือน	เครื่องจักร-คน	1-2 ชม.
2) การเตรียมเมล็ดพันธุ์			
-การแช่ข้าว	แรงงานในครัวเรือน	คน	15 ชม.
-การหุ้มข้าว	แรงงานในครัวเรือน	คน	24 ชม.
3) การเพาะปลูก			
-นาหว่านน้ำตมแผนใหม่	แรงงานนอกครัวเรือน	คน	1-2 ชม.
-นาดำ	แรงงานนอกครัวเรือน	เครื่องจักร-คน	6-8 ชม.
3) การดูแลรักษา			
-การหว่านยาด้วยเครื่องพ่นยา	แรงงานนอกครัวเรือน	เครื่องจักร-คน	2-3 ชม.
-การเดินหว่านยา	แรงงานในครัวเรือน	คน	4-6 ชม.
-การใส่ปุ๋ย	แรงงานในครัวเรือน	คน	4-6 ชม.
-การถอนหญ้า/การตัดข้าวปน	แรงงานในครัวเรือน	คน	4-6 ชม.
4) การเก็บเกี่ยวและจำหน่ายผลผลิต			
-การเกี่ยวข้าว	แรงงานนอกครัวเรือน	เครื่องจักร-คน	3-4 ชม.
-การขายข้าวเปลือก	แรงงานนอกครัวเรือน	รถบรรทุก	2-3 ชม.
5) การจัดการแปลงหลังการเก็บเกี่ยว			
-การตีฟาง	แรงงานนอกครัวเรือน	เครื่องจักร-คน	1-2 ชม.
-การเขี่ยฟาง	แรงงานนอกครัวเรือน	คน	4-6 ชม.
-การเผาฟาง	แรงงานในครัวเรือน	คน	2-3 ชม.

หมายเหตุ: ระยะเวลาในการดำเนินการเป็นการคิดจากระยะเวลาในการทำงาน 10 ไร่

ขนาดเล็ก การทำนาในแต่ละครั้งได้ปริมาณผลผลิต จึงหาเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรเพิ่ม โดยเป็นที่ดินที่เป็นที่นาเดิมอยู่แล้วจึงไม่ต้องมีการลงทุนในการปรับเปลี่ยนแปลงนาสามารถใช้ในการทำนาได้ทันที ซึ่งมีทั้งที่เช่าจากพี่น้องหรือญาติที่เป็นเจ้าของที่ดิน แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำเกษตร หรือเช่าจากคนรู้จักที่เคยอยู่ในพื้นที่อำเภอบางบัวทองแต่ปัจจุบันย้ายไปอยู่ที่อื่น แต่ยัง

เป็นเจ้าของที่ดินในพื้นที่อำเภอบางบัวทองอยู่ การปรับตัวด้วยวิธีนี้พบว่าชาวนาจะเลือกเช่าที่นาที่อยู่ในพื้นที่อำเภอบางบัวทองหรือพื้นที่ใกล้เคียงที่มีอาณาเขตติดต่อกัน คือ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี หรืออำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เนื่องจากระยะทางที่ใกล้ทำให้สามารถนำเครื่องจักรทางการเกษตรของตนไปใช้ได้สะดวกและมีความคุ้นเคยทั้งสภาพพื้นที่และรู้จักกับเจ้าของที่ดินอยู่ก่อนแล้ว

ยุทธศาสตร์การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้

ชาวนาในอำเภอบางบัวทองมีการปรับตัวโดยการใช้อยุทธศาสตร์การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้ด้วยการเป็นแรงงานรับจ้างนอกฟาร์มตนเองในภาคการเกษตร และการแบ่งที่ดินบางส่วนให้เช่า

การเป็นแรงงานรับจ้างนอกฟาร์มตนเองในภาคการเกษตร

สำหรับการเป็นแรงงานรับจ้างนอกฟาร์มของตนเองเป็นวิธีการปรับตัวของชาวนาที่ยังมีกำลังสามารถทำงานหนักได้อยู่ เนื่องจากตนเองมีทักษะและความสามารถในการทำนาของตัวเองอยู่แล้ว จึงใช้โอกาสจากสถานการณ์การขาดแคลนแรงงานทางการเกษตรที่เกิดขึ้นในพื้นที่มารับจ้างทำงานในภาคการเกษตรควบคู่ไปกับการทำงานในแปลงนาของตนเอง โดยพบว่าเพศเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นแรงงานรับจ้างนอกฟาร์มด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เพศชายมีโอกาสในการทำงานรับจ้างนอกฟาร์มมากกว่าเพศหญิง เนื่องจากขั้นตอนในการทำนาส่วนใหญ่เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เครื่องจักรซึ่งต้องอาศัยแรงงานผู้ชายในการคราดนา การทำเทือก การหว่านและการฉีดสารเคมีด้วยเครื่อง ในขณะที่แรงงานผู้หญิงมีการจ้างงานในขั้นตอนการหว่านข้าว การเดินหว่านสารเคมี การใส่ปุ๋ย การถอนหญ้า การตัดข้าวปน หรือการเกี่ยวฟาง ซึ่งเป็นงานที่เบากว่า อัตราค่าจ้างในแต่ละขั้นตอนจึงไม่เท่ากัน โดยขั้นตอนที่มีการใช้เครื่องจักร คิดอัตราค่าจ้างต่อไร่พร้อมกับน้ำมันตามจำนวนลิตรที่เครื่องจักรต้องใช้ ส่วนการหว่านข้าว การหว่านและฉีดสารเคมี การหว่านปุ๋ย มีอัตราค่าจ้างเท่ากันที่ไร่ละ 50 บาท ในขณะที่การถอนหญ้า-การตัดข้าวปน หรือการเกี่ยวฟาง จะคิดอัตราค่าจ้างแบบต่อวันต่อคนโดยอยู่ที่ประมาณ 200 บาทต่อวันต่อคน (ตาราง 5.13)

การแบ่งที่ดิน/ที่นาบางส่วนให้เช่า

สำหรับการแบ่งที่ดินให้เช่าเป็นวิธีการปรับตัวของชาวนาอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในอำเภอบางบัวทอง โดยเป็นการแบ่งที่ดินบางส่วนที่ชาวนาไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เช่าทำกิจการต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ร้านเสริมสวย ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ ฯลฯ ชาวนาได้รับเงินค่าเช่าระหว่าง 3,000-5,000 บาทต่อเดือน ลักษณะที่ดินที่ชาวนานำมาให้เช่ามี 2 ลักษณะ ในกรณีแรกเป็นการแบ่ง

พื้นที่บ้านบางส่วนให้เช่าทำถ้ำมีบ้านติดกับถนนสายหลัก กรณีที่สองเป็นการแบ่งพื้นที่นาให้เช่าถ้ำมีที่นาติดกับถนนสายหลัก โดยมีการลงทุนถมที่ดินในส่วนที่จะแบ่งให้เช่าให้สูงเท่ากับระดับความสูงของถนน เนื่องจากที่นาส่วนใหญ่อยู่ต่ำกว่าระดับถนนที่มีการพัฒนาแล้ว การปรับตัวด้วยวิธีนี้ช่วยให้ชาวนามีทุนเก็บสะสมไว้ถือเป็นการลงทุนในระยะยาว เงินค่าเช่าที่ได้รับสามารถนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของครัวเรือนได้ เป็นการใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพด้านการหารายได้จากแหล่งอื่น โดยการใช้ประโยชน์จากต้นทุนที่นาที่ตัวเองมีอยู่ ผลตอบแทนจากค่าเช่าที่ได้รับอาจไม่เพียงพอต่อการนำไปใช้ในการลงทุนทางการเกษตร แต่ก็ช่วยเพิ่มรายได้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง

ตาราง 5.13 อัตราค่าจ้างแรงงานในการทำงาน

ขั้นตอนการทำงาน	การใช้แรงงาน/เครื่องจักร	ค่าแรง(บาท/ไร่)
1) การเตรียมแปลงนา		
-การตีดินด้วยรถตีดิน	เครื่องจักร-คน	130
-การคราดนาและทำเทือกด้วยรถไถเดินตาม	เครื่องจักร-คน	150
-ค่าน้ำมันรถไถเดินตาม	20 ลิตร	
2) การเพาะปลูก		
-การหว่านข้าว	คน	50
-การดำนาด้วยรถดำนา	เครื่องจักร-คน	1,200
3) การดูแลรักษา		
-การหว่านยาด้วยเครื่องพ่นสารเคมี	เครื่องจักร-คน	50
-การเดินหว่านสารเคมี	คน	50
-การใส่ปุ๋ย	คน	50
-การถอนหญ้า/การตัดข้าวปน	คน	200 บาท/คน/วัน
4) การเก็บเกี่ยวและจำหน่ายผลผลิต		
-การเกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยวข้าวแบบอ้อม	เครื่องจักร-คน	350
-ค่าน้ำมันรถเกี่ยวข้าวแบบอ้อม	80-100 ลิตร	
-ค่ารถบรรทุก		1,500 บาท/ครั้ง
5) การจัดการแปลงหลังการเก็บเกี่ยว		
-การตีฟางด้วยรถตีฟาง	เครื่องจักร-คน	70
-การเขี่ยฟาง	คน	150 บาท/คน/วัน

การใช้ยุทธศาสตร์การสร้างควมหลากหลายทางด้านรายได้ เป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านการเงินให้กับครัวเรือน การพึ่งพารายได้จากการทำงานเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอและอาจประสบปัญหาการขาดทุนจากความไม่แน่นอนของราคาข้าวเปลือกหรือความแปรปรวนของธรรมชาติ ดังนั้นการมีแหล่งรายได้ที่หลากหลายเป็นการลดความเสี่ยงในการประสบปัญหาทางด้านการเงินของครัวเรือน

ยุทธศาสตร์การเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตประจำวัน

สำหรับยุทธศาสตร์การเพิ่มทุนเพื่อใช้ในการทำการเกษตรเป็นที่ชานนาในพื้นที่อำเภอบางบัวทองนำมาใช้นั้น ประกอบด้วย วิธีการแบ่งขายที่นาบางส่วน การขายที่นาราคาแพงแล้วไปซื้อที่นาราคาถูกทำ และการขายที่นาแล้วเช่ากลับเพื่อทำการเกษตร

การแบ่งขายที่นาบางส่วน

เป็นวิธีการปรับตัวที่อาศัยโอกาสจากการขยายตัวของเมืองที่เกิดขึ้น การพัฒนาพื้นที่โดยการสร้างถนนใหม่และการขยายถนน ตลอดจน โครงการพัฒนาต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันและจะเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้ที่ดินในอำเภอบางบัวทองมีราคาเพิ่มสูงขึ้น รวมถึงที่ดินทางการเกษตรที่มีราคาเพิ่มขึ้นจากตอนที่ชานนาซื้อเข้ามาในตอนแรกหลายเท่า (ตาราง 5.14) ชานนาที่เป็นเจ้าของที่ดินหลายแปลงจึงแบ่งขายที่ดินบางแปลงที่มีราคาแพง ทำให้มีเงินก้อนเป็นทุนสำหรับใช้ในการทำนาในแปลงนาแปลงอื่นที่เหลืออยู่ ตลอดจนเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของครัวเรือน และเป็นทุนสำรองในกรณีฉุกเฉิน

ตาราง 5.14 ราคาที่นาต่อไร่ที่ชานนาขายได้ในช่วงพ.ศ. 2548-2553

พ.ศ.	ราคาขายที่นา (บาท/ไร่)
2548	800,000
2549	950,000
2550	1,000,000
2551	1,000,000
2552	1,200,000
2553	1,500,000

ที่มา: จากการสอบถามชานนาที่ขายที่นาในแต่ละช่วงเวลา

การขายที่นาราคาแพงแล้วไปซื้อที่นาราคากฎทำการเกษตร

สำหรับชาวนามที่มีที่นาเพียงแปลงเดียวจะไม่สามารถใช้วิธีการปรับตัวโดยการแบ่งขายที่ดินบางแปลงได้ แต่ประโยชน์จากโอกาสที่ราคาที่ดินทางการเกษตรมีมูลค่ามากขึ้น เป็นแรงจูงใจให้ขายที่นาที่ตนเองเคยใช้ทำนาในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง ซึ่งสามารถขายได้ในราคาสูง (ตาราง 5.14) แล้วนำเงินที่ได้ไปซื้อที่นาแปลงใหม่ซึ่งมีราคาถูกและมีพื้นที่มากกว่า การใช้วิธีนี้ทำให้ชาวนามที่ดินในกรรมสิทธิ์ครอบครองเพิ่มขึ้นด้วย โดยพบว่าที่นาใหม่ที่ชาวนามนิยมไปซื้อเป็นที่นาในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ จังหวัดปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี ซึ่งที่นามีราคาถูกกว่าอำเภอบางบัวทองมีมูลค่าไร่ละ 100,000-300,000 บาท และอยู่ในระยะทางที่สามารถเดินทางไปทำนาด้วยตนเองได้ ชาวนามที่ใช้วิธีการปรับตัวเช่นนี้เป็นผู้ที่ยังต้องการทำนาต่อไป เพราะช่วยให้มีที่นาเป็นของตนเอง สามารถประกอบอาชีพการทำนาต่อไปได้ และยังมีเงินทุนในการทำนาหรือเก็บเป็นเงินออมเพื่อไว้ใช้ในภาวะฉุกเฉินได้เช่นเดียวกัน

การขายที่นาแล้วเช่ากลับเพื่อทำการเกษตร

วิธีการปรับตัวโดยการขายที่นาแล้วเช่ากลับเพื่อทำการเกษตรพบใน 2 กรณี คือ กรณีแรก เป็นชาวนามที่ทำนาแล้วประสบปัญหาหนี้สิน ต้องไปกู้ยืมเงินจากผู้มีฐานะดีที่รู้จักกันมาใช้ลงทุนในการทำนาและเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เมื่อมีหนี้สะสมมากขึ้นจึงต้องขายที่ดินตนเองเพื่อใช้หนี้ และต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่นาไป แต่เนื่องจากเจ้าหนี้เป็นผู้มีฐานะดี มีที่ดินเป็นจำนวนมาก ไม่ได้ทำงานในภาคการเกษตร และยังไม่มีความต้องการใช้ประโยชน์จากที่ดินในขณะนั้น จึงให้ชาวนามที่เป็นเจ้าของที่นาเดิมเช่าที่นาทำการเกษตรต่อไป โดยคิดค่าเช่าต่อปีตามจำนวนรอบที่ลงทุนทำการเกษตร การปรับตัวในลักษณะนี้เกิดขึ้นมานานมากกว่า 30 ปี ชาวนามกลุ่มนี้ยังมีการเช่าที่นาเดิมของตนเองทำนาอยู่จนถึงปัจจุบัน ส่วนกรณีที่สองเริ่มจากปัญหาหนี้สินที่สะสมในการทำนาเช่นเดียวกัน เมื่อมีนายทุนมาติดต่อซื้อที่นาในราคาที่สูง จึงตัดสินใจขายที่นาโดยมีการตกลงให้เช่าที่นากลับเพื่อทำการเกษตรในขณะที่ยังไม่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำอย่างอื่น การตัดสินใจดังกล่าวช่วยให้ชาวนามสามารถแก้ปัญหาหนี้สินที่สะสมมานานได้ และยังสามารถทำนาในที่นาเดิมของตนเองได้ แต่ในช่วงตั้งแต่พ.ศ. 2553 เป็นต้นมาพบว่าชาวนามที่ใช้วิธีนี้ในการปรับตัวกำลังประสบปัญหาถูกนายทุนเจ้าของที่บอกยกเลิกการเช่าที่ดินไม่ให้ชาวนามใช้ที่ดินในการทำนา แม้ว่าที่ดินดังกล่าวจะยังไม่ได้มีการนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น จนกลายเป็น “นาร้าง” (นาร้าง) ในที่สุด

เห็นได้ว่าการใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพโดยการเพิ่มทุนเพื่อใช้ในการทำการเกษตร เป็นการใช้ออกาสจากการขยายตัวของเมืองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ที่นาของเกษตรกรกลายเป็นต้นทุนที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น ชาวนามสามารถขายที่นาได้ในราคาสูง ทำให้เกิดความมั่นคงทางการเงินทั้งใน

การทำการเกษตรและค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งเกษตรกรที่จะสามารถนำเอายุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวนี้มาใช้ได้ มีเงื่อนไขสำคัญ คือ เกษตรกรจะต้องมีที่ดินเป็นของตนเอง แต่ก็ยังเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ไม่ยั่งยืน เพราะโอกาสในการทำการเกษตรขึ้นกับเจ้าของที่ดินรายใหม่ และแรงกดดันจากการขยายตัวของเมือง

5.2.2 ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวสวนผัก

ในการเลือกใช้ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวสวนผักในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดที่สำคัญ คือ กรรมสิทธิ์ที่ดิน เพราะชาวสวนผักส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินเพื่อใช้ในการทำการเกษตร จึงไม่มีอำนาจในการตัดสินใจการใช้ที่ดินและมีวิธีการปรับตัวไม่หลากหลายเหมือนกับวิธีการปรับตัวของชาวนา โดยยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวสวนผักที่พบ คือ การเพิ่มความเข้มในการผลิต การลดต้นทุนการผลิต และการสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้ (ตาราง 5.15) ดังนี้

ตาราง 5.15 ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวสวนผัก

วิธีการปรับตัว	ร้อยละของครัวเรือนเกษตรกร	
	ก่อนพ.ศ. 2548	พ.ศ. 2549-2554
1) การเพิ่มความเข้มในการผลิต		
-เพิ่มจำนวนรอบในการทำการเกษตร	15	15
-เพิ่มการใช้ปัจจัยการผลิต	15	15
-ขยายพื้นที่เพาะปลูก	-	3
2) การลดต้นทุนในการผลิต		
-การเปลี่ยนชนิดผัก	-	15
-การเหลือเวลาในการทำปลูกผักแต่ละร่องสวน	-	15
3) การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้		
-เป็นแรงงานรับจ้างนอกฟาร์มตนเองในภาคการเกษตร	-	2
4) การเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต		
-แบ่งขายที่สวนผักบางส่วน	-	1

1) ยุทธศาสตร์และการปรับตัวของชาวสวนผักก่อนพ.ศ. 2548

การปรับตัวของชาวสวนผักในช่วงก่อนพ.ศ. 2548 มีการใช้ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวเหมือนกับชาวนา คือ การเพิ่มความเข้มในการผลิต โดยการเพิ่มความเข้มในการใช้ที่ดินและการเพิ่มความเข้มในการใช้ปัจจัยการผลิต

การเพิ่มความเข้มการใช้ที่ดิน

วิธีการปรับตัวโดยการเพิ่มความเข้มการใช้ที่ดิน เป็นวิธีการปรับตัวที่พบในกลุ่มชาวสวนผักเช่นเดียวกัน เป็นการใช้ออกาสจากความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ และทำเลที่ตั้งของสวนผักที่อยู่ติดคลองหรือใกล้คลองและทำทางส่งน้ำเข้ามาในสวนผักของตน ประกอบกับการขร่งสวนผักที่มีการขังน้ำไว้ใช้ในการปลูกผักตลอดทั้งปี ปัจจัยดังกล่าวเอื้อให้ชาวสวนผักสามารถทำการปลูกผักได้ตลอดทั้งปี ประกอบกับพืชผักสวนครัวเป็นพืชที่มีอายุการเจริญเติบโตสั้นประมาณ 60-80 วัน ก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้แล้ว ดังนั้นในรอบ 1 ปี เกษตรกรชาวสวนผักสามารถทำการเพาะปลูกได้ 5-6 รอบต่อปี

การเพิ่มความเข้มการใช้ปัจจัยการผลิต

การปลูกผักตลอดทั้งปี ส่งผลให้ที่ดินมีปัญหาการเสื่อมคุณภาพ แร่ธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของผักลดลง ผักจึงเจริญเติบโตไม่เต็มที่ แคระแกรน น้ำหนักน้อย ทำให้ขายผักได้ในราคาต่ำ ดังนั้นเกษตรกรจึงต้องเพิ่มแร่ธาตุที่จำเป็นให้แก่ดินเพื่อให้ผักเจริญเติบโตได้ดีขึ้น โดยใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้น นอกจากนั้นผักที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นผักกินใบและลำต้นจึงมีโอกาสเสี่ยงต่อการถูกหนอนและแมลงทำลายให้เกิดความเสียหายได้ง่าย แล้วขายได้ในราคาต่ำ จึงต้องใช้สารเคมีกำจัดหนอนและแมลงเพื่อควบคุมไม่ให้มีหนอนหรือแมลงมารบกวนแปลงผัก การใช้สารเคมีทางการเกษตรมากขึ้นถือเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการเพิ่มความเข้มการใช้ปัจจัยการผลิต แต่ก็สร้างปัญหาด้านทุนการผลิตสูงมากขึ้นตามมาด้วย

2) ยุทธศาสตร์และการปรับตัวของชาวสวนผักพ.ศ. 2548-2554

การปรับตัวของชาวสวนผักในช่วงพ.ศ. 2548-2554 พบว่ายังคงมีการใช้ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวด้วยการเพิ่มความเข้มในการผลิตเช่นเดิม นอกจากวิธีดังกล่าวแล้ว ในช่วงนี้มีการนำยุทธศาสตร์การลดต้นทุนในการผลิต และการสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้มาใช้เพิ่มขึ้น

ยุทธศาสตร์การเพิ่มความเข้มในการผลิต

ชาวสวนผักยังคงใช้ยุทธศาสตร์การเพิ่มความเข้มในการผลิต โดยการไ้ใช้ที่ดินทางการเกษตรและปัจจัยการผลิตอย่างเข้มดังอธิบายมาแล้ว นอกจากนี้ในช่วงพ.ศ. 2548-2554 เกษตรกรใช้วิธีการขยายพื้นที่ทำสวนผักเพิ่มมาด้วย วิธีนี้พบในเกษตรกรที่ยังมีสุขภาพแข็งแรงสามารถทำการเกษตรได้ โดยเข้ามาเช่าที่ดินเพื่อทำสวนผักในแปลงที่ผู้เช่าที่ดินเลิกปลูกผักแล้วเปลี่ยนไปทำอาชีพที่มั่นคงมากกว่าและย้ายไปอยู่ที่อื่น ชาวสวนผักแปลงข้างเคียงหรือบริเวณใกล้เคียงที่เช่าพื้นที่เพิ่มก็มีความสะดวกเพราะลดต้นทุนในการยกทรงสวนผัก

ยุทธศาสตร์การลดต้นทุนในการผลิต

วิธีการนี้ชาวสวนผักสามารถลดต้นทุนการปลูกผักในแต่ละรอบลง ประกอบด้วย การเปลี่ยนชนิดผัก และการเหลื่อมเวลาในการปลูกผักแต่ละร่องสวน

การเปลี่ยนและเพิ่มชนิดผัก

เนื่องจากการปลูกผักส่วนใหญ่มีวิธีการปลูกและการดูแลที่คล้ายคลึงกัน ชาวสวนผักที่มีทักษะและความรู้ความชำนาญในการทำสวนผักอยู่แล้วจึงสามารถปลูกผักได้หลายชนิด การทำสวนผักจึงไม่ได้มีการปลูกพืชเพียงชนิดเดียวเหมือนกับการทำนาข้าว พันธุ์ผักที่ปลูกหมุนเวียนกันไปเป็นผักกินใบ อาทิ ผักบุ้งจีน คะน้า ผักกาดขาว ผักกาดหอม ตั้งโอ๋ ฯลฯ ในการเลือกชนิดผักที่จะทำการปลูกในแต่ละรอบนั้นไม่มีการกำหนดแน่ชัดขึ้นอยู่กับความพร้อมและความต้องการของเกษตรกรแต่ละครัวเรือน และสภาพแวดล้อมในช่วงเวลานั้นๆ ประกอบกัน แต่ในช่วงพ.ศ. 2548-2554 ที่ผ่านมามีพบว่าเกษตรกรมีการเลือกปลูกผักกาดหอมมากกว่าการปลูกผักชนิดอื่น เนื่องจากสามารถเจริญเติบโตได้ในทุกฤดูกาล ปลูกต่อเนื่องได้ตลอดทั้งปี มีหนอนศัตรูพืชและโรคพืชรบกวนน้อย ทำให้เกษตรกรไม่เสียค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมีในการป้องกันและกำจัดมาก เป็นการช่วยลดต้นทุนในการผลิต ประกอบกับตลาดมีความต้องการตลอดทั้งปี ชาวสวนผักส่วนใหญ่จึงเปลี่ยนมาปลูกผักกาดหอมเป็นหลัก

การเหลื่อมเวลาในการปลูกผักแต่ละร่องสวน

วิธีการเหลื่อมเวลาในการปลูกผักเป็นการปลูกผักแต่ละร่องไม่พร้อมกัน โดยมีการเว้นช่วงระยะห่างในการหว่านเมล็ดผักแต่ละร่องประมาณ 1-3 วัน เพื่อให้ผักขึ้นและเจริญเติบโตไม่พร้อมกัน เนื่องจากการทำสวนผักต้องอาศัยแรงงานคนในการดำเนินการเป็นหลัก ทั้งการทิวผัก การถอนหญ้า การใส่ปุ๋ย การรดน้ำ และการเก็บผัก ดังนั้นหากเกษตรกรปลูกพร้อมกันหลายร่องจะต้องใช้แรงงานคนจำนวนมาก ในขณะที่ปัจจุบันชาวสวนผักเองก็ประสบปัญหาการขาดแคลน

แรงงานคนเช่นเดียวกัน การเหลื่อมเวลาในการปลูกผักแต่ละร่องช่วยให้ขั้นตอนในการดูแลผักแต่ละร่องไม่พร้อมกัน ชาวสวนผักสามารถดูแลจัดการเองได้หรือจ้างแรงงานมาช่วยจำนวนน้อยเพียง 1-2 คน วิธีการนี้จึงช่วยลดต้นทุนในการผลิตได้อีกทางหนึ่ง

ยุทธศาสตร์การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้

การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้เป็นการสร้างมั่นคงให้กับฐานะการเงินของครัวเรือน ไม่ต้องเสี่ยงกับการพึ่งพารายได้จากการทำสวนผักเพียงอย่างเดียว โดยเกษตรกรประกอบอาชีพเสริมในช่วงเวลาที่ว่างระหว่างช่วงที่ผักกำลังเจริญเติบโตเพื่อรอการเก็บขาย ในระยะนี้ใช้แรงงานน้อยเพียงดูแลให้ผักเจริญเติบโต ป้องกันแมลง และ โรคที่อาจเกิดขึ้น จึงเป็นโอกาสให้ชาวสวนผักสามารถประกอบอาชีพการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ เป็นอาชีพเสริม เช่น การขายเครื่องดื่มในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ใกล้กับสวนผักและตลาดบางบัวทองจึงไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เป็นการใช้อยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพในการสร้างความหลากหลายของที่มาของรายได้ เนื่องจากครอบครัวมีแรงงานเกินความต้องการ แรงงานส่วนเหลือจากภาคการเกษตรสามารถทำงานในภาคการบริการ เพื่อไม่ให้เกิดการว่างงานและช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

ตัวอย่างของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการใช้อยุทธศาสตร์ด้านนี้มี 1 ราย โดยเริ่มจากการเช่าที่ดินปลูกผัก โดยมีการทำการเกษตรอย่างเต็มที่ ไม่มีการปล่อยที่ดินให้ว่าง (เนื่องจากไม่มีความแน่นอนว่าจะสามารถทำการเกษตรไปได้อีกเป็นระยะเวลานานเท่าใด เพราะฉะนั้นในช่วงที่เกษตรยังสามารถทำการเกษตรได้อยู่จึงต้องทำอย่างเต็มที่) จนได้รับเงินตอบแทนมากเพียงพอในการซื้อที่ดินที่เช่าอยู่มาเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองได้ ต่อมาได้ใช้อยุทธศาสตร์การเพิ่มทุนในการทำเกษตรและการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยในปี 2553 ได้แบ่งขายที่ดินสวนผักบางแปลงให้แก่ นายทุน ทำให้มีเงินทุนเพิ่มในการทำเกษตรและการดำเนินชีวิตประจำวัน แล้วยังเหลือที่ดินสวนผักอีกหนึ่งแปลงเพื่อใช้ในการทำสวนผัก วิธีการปรับตัวนี้เป็นการใช้โอกาสจากการขยายตัวของเมืองที่เกิดขึ้นในอำเภอบางบัวทองให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ส่วนเกษตรกรชาวสวนผักคนอื่นไม่สามารถใช้อยุทธศาสตร์นี้ในการปรับตัวได้เนื่องจากข้อจำกัดในด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน

5.2.3 ยุทธศาสตร์และการปรับตัวของชาวสวนไม้ผล

ชาวสวนไม้ผลในพื้นที่อำเภอบางบัวทองเป็นคนไทยพื้นถิ่นที่มีการตั้งถิ่นฐานมานาน และมีที่ดินทางการเกษตรเป็นของตนเอง เนื่องจากไม้ผลเป็นพืชที่ต้องใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโตนานกว่าข้าวและพืชผัก แต่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เป็นเวลานานหลายปี จึงไม่แบ่งช่วงเวลาศึกษายุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวสวนไม้ผลเป็นช่วงเวลาเช่นเดียวกับชาวนาและชาวสวนผัก แต่ขออธิบายในภาพรวมโดยชาวสวนไม้ผลใช้อยุทธศาสตร์และการปรับตัวในการลด

ต้นทุนในการทำการเกษตร การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้ และการเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต (ตาราง 5.16)

ตาราง 5.16 ยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวสวน ไม้ผล

วิธีการปรับตัว	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1) การลดต้นทุนในการทำการเกษตร	8	7
2) การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้		
-การประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปกับการทำสวนไม้ผล	1	1
-การปลูกสวนไม้ผลแบบผสม	2	2
-การแบ่งพื้นที่เพื่อทำการเกษตรอย่างอื่น	3	2
3) การเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต		
-การขายที่นาแล้วเก็บที่สวนไว้	2	2
รวม	8	7

ยุทธศาสตร์การลดต้นทุนในการทำการเกษตร

สวนไม้ผลที่พบในพื้นที่อำเภอบางบัวทองนั้น เป็นสวนไม้ผลที่เป็นไม้ยืนต้น เช่น สวนมะม่วง สวนมะพร้าว สวนชมพู สวนกระท้อน เป็นต้น จึงมีอายุการให้ผลผลิตนาน เกษตรกรชาวสวนสามารถเก็บผลผลิตขายได้เป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่าต้นไม้จะโทรมและให้ผลผลิตน้อยลง จึงทำการลงทุนปลูกใหม่ ทำให้สามารถประหยัดการลงทุนในการทำสวนลง มีเพียงค่าใช้จ่ายในการดูแลบำรุงรักษาด้วยการใส่ปุ๋ย การฉีดสารเคมีกันแมลงเพื่อป้องกันผลผลิต เมื่อเปรียบเทียบขั้นตอนในการทำนาและการทำสวนผักแล้ว การทำสวนผลไม้มีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยาก ไม่ซับซ้อน และไม่ใช้แรงงานมาก แต่ต้องการการดูแลสม่ำเสมอ ดังนั้นการทำสวนจึงใช้แรงงานของเกษตรกรเจ้าของสวนเป็นหลัก

ยุทธศาสตร์การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้

การประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปกับการทำสวนไม้ผล เป็นวิธีการปรับตัวที่ช่วยให้เกษตรกรชาวสวนไม้ผลมีความมั่นคงทางด้านรายได้ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่เลือกมาเป็นตัวอย่างมีการแบ่งแรงงานส่วนหนึ่งของครัวเรือนไปทำอาชีพนอกภาคการเกษตร ภรรยามีอาชีพทำสวนไม้ผล ในขณะที่สามีรับราชการตำรวจ ทำให้มีรายได้ทั้งจากการทำการเกษตร และรายได้ที่เป็นเงินเดือนจากการรับราชการ ซึ่งรายได้ที่ถือว่าเป็นรายได้หลักของครอบครัว คือ รายได้จากเงินเดือน

เพราะเป็นเงินที่มีจำนวนเงินแน่นอนและได้รับเป็นประจำ ส่วนรายได้จากการทำสวนไม้ผลถือเป็น รายได้เสริมของครัวเรือน เนื่องจากที่สวนของครอบครัวมีขนาดเล็กเพียง 4 ไร่ ไม้ยืนต้นที่ปลูก ส่วน ใหญ่ได้แก่ มะม่วง และมีการปลูกพืชอายุสั้นแซม ได้แก่ กลั้ว ตะไคร้ เพื่อให้สามารถเก็บผลผลิต ขายได้ตลอดทั้งปี และเนื่องจากพื้นที่สวนมีขนาดเล็ก ดังนั้นในการทำสวนจึงไม่ต้องมีการจ้าง แรงงานเพิ่ม ภรรยาสามารถดูแลสวนได้ด้วยตนเอง แม้จะมีอายุ 52 ปี ก็ยังสามารถทำสวนต่อไปได้ ถึงแม้ว่ารายได้ที่ได้รับจะไม่มากแต่ก็ดีกว่าการปล่อยที่ดินทิ้งร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์

การทำสวนไม้ผลแบบผสม เป็นการปรับตัวของชาวสวนไม้ผลภายหลังจากพื้นที่อำเภอ บางบัวทองประสบปัญหาอุทกภัยในพ.ศ. 2538 ก่อนเกิดอุทกภัยชาวสวนปลูกไม้ผลชนิดเดียวเป็น ส่วนใหญ่ แม้ส่วนใหญ่สามารถรักษาสวนไว้ได้ แต่มีต้นไม้ล้มตายไปบ้าง เมื่อซ่อมแซมคันสวนที่ เสียหายแล้วได้ปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้ที่ตายไป โดยปลูกต้นไม้ที่มีความหลากหลายในพื้นที่สวน มากขึ้น ไม่ปลูกพืชชนิดเดียวดังเช่นในอดีต และเป็นพืชที่มีอายุสั้นลง การดูแลรักษาง่าย ไม่มีโรค และแมลงรบกวน เช่น กลั้วหอม โดยการปลูกแซมไปกับไม้ยืนต้นที่เหลืออยู่ ทำให้ชาวสวน สามารถมีผลผลิตขายได้ตลอดทั้งปี

การแบ่งพื้นที่เพื่อทำการเกษตรอย่างอื่น เป็นวิธีการปรับตัวของชาวสวนที่มีที่ดินทาง การเกษตรมากกว่าหนึ่งแปลง เกษตรกรจึงใช้ที่ดินแปลงหนึ่งในการสวนไม้ผล ในขณะที่อีกแปลง หนึ่งใช้ในการทำนา ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากทั้งการทำสวนและการทำนา ซึ่งสามารถนำมาเป็น ค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต และการลงทุนทำการเกษตรร่วมกัน

ยุทธศาสตร์การเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต

ในการใช้ยุทธศาสตร์การเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตนั้น พบว่า เกษตรกรชาวสวนใช้วิธีการขายที่นาแล้วเก็บพื้นที่สวนเพื่อไว้ทำการเกษตรต่อไป สำหรับการ ปรับตัวด้วยวิธีการนี้จะต้องเป็นเกษตรกรที่มีทั้งที่นาและที่สวนในครอบครอง สาเหตุที่เกษตรกร เลือกลงที่นาแล้วเก็บที่สวนไว้เพื่อไว้ทำการเกษตรต่อไป เพราะส่วนใหญ่สวนไม้ผลเป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับพื้นที่ ปลูกข้าว ในขณะที่ยังเป็นแปลงแยกห่างออกไป ชาวสวนไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยจึง เลือกลงที่นาแล้วเก็บที่สวนไว้ ได้รับเงินที่ได้เป็นเงินก้อนใหญ่ที่สามารถใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการ เรียนของลูกหลาน ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และเป็นทุนในการทำสวนต่อไป

5.2.4 การปรับตัวของเกษตรกรที่เลิกทำการเกษตรแล้ว

นอกจากการปรับตัวของเกษตรกรชาวนา ชาวสวนผัก และชาวสวนไม้ผล ที่สามารถ ปรับตัวให้สามารถยังทำการเกษตรอยู่ได้แล้วนั้น ก็มีเกษตรกรบางส่วนที่เลือกวิธีการปรับตัวโดย การเลิกทำการเกษตร การเก็บข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกรที่เลิกทำการเกษตรแล้วนั้น ผู้ศึกษาได้ข้อมูลจาก

กลุ่มชาวนาเป็นหลักเนื่องจากยังมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง ในขณะที่เกษตรกรชาวสวนผักที่เลิกทำการเกษตรเพราะเจ้าของที่ดินต้องการนำเอาที่ดินไปใช้ประโยชน์ทางด้านอื่น ดังนั้นเกษตรกรชาวสวนผักต้องอพยพย้ายไปอยู่ในพื้นที่อื่น จึงไม่สามารถตามไปเก็บข้อมูลจากเกษตรกรในกลุ่มนี้ได้ ซึ่งวิธีการที่เกษตรกรใช้ปรับตัว มีดังนี้ (ตาราง 5.17)

ตาราง 5.17 วิธีการปรับตัวของเกษตรกรที่เลิกทำการเกษตรแล้ว

วิธีการปรับตัวของเกษตรกรที่ไม่ได้ทำการเกษตร	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
-ยกที่นาให้ลูกทำการเกษตรต่อ	10	33.33
-ให้เช่าที่นา	3	10.00
-เปลี่ยนที่นาเป็นกิจการนอกภาคการเกษตร	1	3.33
-ขายที่นาราคาแพงแล้วซื้อที่นาราคาถูกให้เช่าทำ	5	16.67
-ขายที่นาแล้วประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรแทน	5	16.67
-ขายที่นา	6	20.00
รวม	30	100.00

การยกที่นาให้ลูกทำการเกษตรต่อ เป็นวิธีการปรับตัวของเกษตรกรในวัยชราที่มีลูกรับช่วงในการทำการเกษตรจากตนเอง ในเมื่อตนเองไม่สามารถทำการเกษตรต่อไปได้จึงยกที่นาให้เป็นมรดกแก่ลูก ซึ่งในรุ่นลูกก็ยังคงมีการทำการเกษตรต่อมา

การให้เช่าที่นา เป็นวิธีการปรับตัวที่พบในเจ้าของที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินจากการแบ่งมรดกของครอบครัว แต่ไม่สามารถใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรด้วยตนเองได้ เนื่องจากมีงานประจำนอกภาคการเกษตรทำอยู่แล้ว ประกอบกับต้องย้ายไปอยู่อาศัยที่อื่นและไม่สะดวกในการเดินทางมาทำนา ดังนั้นจึงให้ญาติพี่น้อง เจ้าของแปลงนาข้างเคียง และคนรู้จักในพื้นที่ เช่านาของตนเองเพื่อทำนาดีกว่าปล่อยที่ดินไว้โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์ และยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนอีกทางหนึ่ง

การเปลี่ยนที่นาเป็นกิจกรรมนอกภาคการเกษตร เป็นวิธีการปรับตัวที่มีความแตกต่างจากวิธีการปรับตัวของเกษตรกรทั่วไป จึงพบเพียง 1 ครัวเรือนเลือกการปรับตัวด้วยการลงทุนในที่ดินทางการเกษตรที่ตนเองมี โดยการนำที่นาเดิมมาก่อสร้างโครงการบ้านจัดสรรและขายให้กับผู้ที่ต้องการอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรทั่วไปที่ขายที่ดินทางการเกษตรให้แก่นายทุนนำไปลงทุน การที่เกษตรกรสามารถปรับตัวด้วยวิธีนี้ได้นั้นเป็นเพราะเกษตรกรเป็นผู้กว้างขวางและเป็นที่นับหน้าถือตาในชุมชน เกษตรกรมีความสนิทสนมและรู้จักเป็น

การส่วนตัวกับนายทุนที่ทำโครงการบ้านจัดสรรในพื้นที่อยู่ก่อนแล้วจึงร่วมลงทุน โดยเกษตรกรใช้ที่ดินของตนมาลงทุน ในขณะที่นายทุนลงทุนในการก่อสร้างแล้วจึงแบ่งผลกำไรที่ได้ร่วมกัน

การขายที่นำราคาแพงแล้วซื้อที่นำราคาถูกให้เช่าทำ วิธีการปรับตัววิธีนี้พบในกลุ่มชานาสูงอายุที่เป็นเจ้าของที่นา แต่ลูกหลานก็ไม่ต้องการประกอบอาชีพทางการเกษตร และเลิกทำงานอื่นนอกภาคการเกษตร เมื่อราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นชานาสูงอายุที่เป็นเจ้าของที่ดินจึงตัดสินใจขายที่ดิน แล้วนำเงินที่ได้ไปซื้อที่นาในต่างจังหวัดเก็บไว้เป็นกรรมสิทธิ์ แต่ไม่ได้เดินทางไปทำนาด้วยตนเอง โดยให้คนในพื้นที่นั้นๆ เช่นนาทำ เพราะชานายังต้องการมีที่นาเพื่อเก็บไว้ให้เป็นมรดกกับลูกหลาน เนื่องจากชานามองว่าต่อไปในอนาคตเป็นเรื่องไม่แน่นอน หากเกิดปัญหาวิกฤตขึ้นในอนาคตข้างหน้าอย่างน้อยก็ยังมีที่ดินเป็นสมบัติติดตัว เป็นวิธีการปรับตัวที่อาศัยยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพในการลดความเสี่ยง เป็นการสร้างความมั่นคงให้กับทรัพยากรทางด้านกายภาพที่มีความจำเป็นต่อการทำการเกษตร เพื่อเป็นการรับประกันความปลอดภัยในอนาคต

การขายที่นาแล้วประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรแทน เป็นวิธีการปรับตัวที่พบในชานาที่เป็นเจ้าของที่นาเช่นเดียวกัน แต่เป็นเกษตรกรที่ต้องการเลิกทำนา เมื่อมีการขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นในพื้นที่ มีหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นใหม่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก เป็นช่องทางให้เกษตรกรสามารถเปลี่ยนมาประกอบอาชีพทางการค้าและการบริการได้โดยไม่ต้องย้ายที่อยู่อาศัย เกษตรกรจึงตัดสินใจขายที่ดินทางการเกษตรเพื่อให้มีเงินทุนสำหรับการดำเนินชีวิต และมีเงินทุนในการลงทุนทำธุรกิจเป็นของตนเอง โดยกิจการที่เกษตรกรเลือกลงทุนส่วนใหญ่ คือ กิจการร้านอาหารและร้านขายของใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะสามารถขายได้ง่าย

การขายที่นา เป็นวิธีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดที่พบในกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของที่นา และไม่มีลูกหลานสืบต่อ จึงตัดสินใจขายที่นาให้แก่รายทุนหรือเจ้าของกิจการ ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรม โครงการหมู่บ้านจัดสรร หรือการจัดสรรที่ดินเพื่อการลงทุน โดยเงินที่ได้มาจากการขายนานั้นจะถูกนำไปเก็บไว้เป็นเงินออมเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและต่อไปในอนาคต ไม่มีการนำเงินไปลงทุนในในกิจการอย่างอื่นเนื่องจากข้อจำกัดทางด้านอายุที่มากขึ้น

5.2.5 การปรับตัวของเกษตรกรต่อปัญหาอุทกภัย

จากสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มต่ำและเป็นพื้นที่ปลายน้ำค้าง ได้กล่าวแล้วนั้น ส่งผลให้พื้นที่อำเภอบางบัวทองมีโอกาสประสบปัญหาน้ำท่วมได้ในปีที่มีฝนตกมาก จากประสบการณ์ของเกษตรกรที่เคยประสบปัญหาน้ำ 2 ครั้ง ในพ.ศ. 2538 และพ.ศ. 2554 ที่ผ่านมา พบว่ามีความแตกต่างในการเตรียมตัวรับมือและการปรับตัวภายหลังน้ำท่วมแตกต่างกัน กล่าวคือ ในพ.ศ. 2538 เกษตรกรมีความพร้อมในการเตรียมรับมือกับปัญหาน้ำท่วม เนื่องจากเป็นการท่วมแบบซ้ำๆ ทำให้เกษตรกรสามารถเตรียมตัวรับสถานการณ์ได้ทันทั้งในเรื่องการทำการเกษตรและชีวิตความเป็นอยู่ โดยใน

การทำการเกษตรนั้น พบว่าชาวนาปล่อยที่นาเว้นว่างไม่มีการทำนาในรอบที่ 3 ทั้งแบบนาหว่านและแบบนาตอซัง ดังนั้นเมื่อเกิดน้ำท่วมจึงเป็นการท่วมที่นาว่างเปล่า ที่นาไม่ได้รับความเสียหาย ชาวนาไม่ได้ลงทุนทำการเกษตร เช่นเดียวกับชาวสวนผักที่ปล่อยที่ดินเว้นว่างภายหลังการเก็บเกี่ยวผักแล้ว เมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วมจึงไม่มีความเสียหายในแปลงเกษตร ในส่วนของชาวสวนไม้ผลพบว่ามี การเตรียมรับมือปัญหาน้ำท่วม โดยการเสริมคันสวนเดิมที่มีอยู่ให้สูงขึ้นและการติดตั้งเครื่องสูบน้ำไว้ รอบๆ สวน เพื่อไว้คอยเตรียมสูบน้ำออกจากสวน เนื่องจากปริมาณน้ำในพ.ศ. 2538 มีไม่มาก ดังนั้น คันดินที่ชาวสวนเสริมไว้จึงสามารถกั้นน้ำได้ หรือหากสวนไหนมีน้ำไหลเข้าท่วมก็สามารถสูบน้ำ ออกมาได้ภายในระยะเวลาเร็ว ต้นไม้ที่ปลูกอยู่ในสวนจึงไม่ได้รับความเสียหายมากนัก และสามารถทำ สวนไม้ผลต่อไปได้ ในส่วนของการเตรียมตัวด้านชีวิตความเป็นอยู่นั้นพบว่า เกษตรกรมีการย้าย สิ่งของขึ้นไปไว้บนที่สูง คือ บริเวณชั้นสองของบ้านหรือบริเวณนั่งร้านที่ทำขึ้นใหม่ ทำให้ของใช้ ในชีวิตประจำวันไม่ได้รับความเสียหาย มีการเตรียมอาหารแห้งที่จำเป็นไว้ใช้ในการดำรงชีวิต และ มีการเตรียมเรือเพื่อไว้ใช้ในการสัญจร จากการเตรียมตัวรับมือกับปัญหาน้ำท่วมดังกล่าว ส่งผลให้ เกษตรกรสามารถผ่านปัญหาน้ำท่วมในพ.ศ. 2538 ได้โดยไม่เดือนร้อนและเสียหายมากนัก

สำหรับปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในพ.ศ. 2554 นั้นพบว่าเกษตรกรได้รับความเสียหายเป็น จำนวนมาก ทั้งความเสียหายในแปลงเกษตรและความเสียหายในทรัพย์สิน ทั้งนี้เพราะเกษตรกร ไม่ได้มีการเตรียมตัวรับมือกับเหตุการณ์น้ำท่วมอย่างในพ.ศ. 2538 เนื่องจากภายหลังน้ำท่วมในพ.ศ. 2538 พบว่ามีการสร้างประตูน้ำบริเวณต้นคลอง เอาไว้คอยเปิดปิดเพื่อควบคุมระดับน้ำในคลอง ทำให้เกษตรกรเชื่อมั่นว่าจะสามารถป้องกันน้ำท่วมได้ ประกอบกับการให้ความเชื่อมั่นจากภาครัฐ ที่บอกว่าสามารถควบคุมระดับน้ำได้ เกษตรกรจึงไม่ได้มีการเตรียมตัวเพื่อรับมือกับน้ำท่วมและยัง ลงทุนทำการเกษตรตามปกติ เมื่อน้ำมีปริมาณมากและไหลมารวดเร็ว จึงเกิดการไหลท่วมเข้าสู่ที่นา สวนผัก และสวนไม้ผล คันดินที่มีอยู่ของสวนไม้ผลก็ไม่สามารถป้องกันได้ ความแรงของน้ำพัด จนคันสวนพังเสียหาย นอกจากความเสียหายในพื้นที่การเกษตรแล้ว น้ำที่ไหลบ่าเข้าท่วมบ้านเรือน ก็สร้างความเสียหายให้แก่ทรัพย์สินด้วย

จากการสำรวจภาคสนามภายหลังสถานการณ์น้ำลดแล้ว พบว่าชาวนา ชาวสวนผัก และ ชาวสวนไม้ผลมีการดำเนินการภายหลังน้ำลดแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวนาและชาวสวนผักสามารถ กลับมาทำการเกษตรได้ทันทีภายหลังที่น้ำลด โดยเมื่อระดับน้ำลดลงจนสามารถสูบน้ำออกจาก แปลงนาและสวนผักได้ ชาวนาและชาวสวนผักก็ทำการสูบน้ำออกจากแปลงทันที โดยชาวนาใช้ เครื่องมือและเครื่องยนต์ที่มีใช้ในครัวเรือนเพื่อสำหรับทำการเกษตรอยู่แล้วมาสูบน้ำออกจากแปลง ในขณะที่ชาวสวนผักก็นำเครื่องสูบน้ำที่มีกำลังแรงสูงของภาครัฐที่ออกช่วยเหลือเกษตรกรมาช่วย สูบน้ำออกจากแปลง เนื่องจากทั้งแปลงนาและแปลงผักเป็นพื้นที่ที่มีระดับความสูงต่ำกว่าถนน เมื่อ ระดับน้ำลดจึงมีลักษณะเป็นแอ่งที่มีน้ำขังอยู่ เกษตรกรจึงต้องใช้เครื่องยนต์เข้ามาช่วยในการระบาย

น้ำออก เพื่อให้สามารถกลับมาทำการเกษตรได้เร็วที่สุด ในขณะที่ชาวสวนไม้ผลมีการดำเนินการที่ช้ากว่าชาวนาและชาวสวนผัก เพราะคันสวนบางส่วนได้รับความเสียหายต้องมีการซ่อมแซม และต้องมีการปรับพื้นที่โดยการถอนคันไม้เก่าที่ยืนต้นตายจากภาวะน้ำท่วมออกเสียก่อนจึงจะปลูกคันไม้ใหม่ได้ เนื่องจากคันไม้ในสวนที่เกษตรกรปลูกสวนใหญ่เป็นไม้ยืนต้นที่มีการปลูกมานานจนมีขนาดใหญ่ ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีการเลื่อยไม้ออกเป็นท่อนขนาดเล็กก่อนจึงจะสามารถถอนคันออกได้ ซึ่งจะต้องใช้เวลาและมีขั้นตอนที่ยุ่งยากกว่าที่นาและสวนผัก ชาวสวนไม้ผลจึงยังไม่สามารถกลับมาทำการเกษตรใหม่ภายหลังสถานการณ์น้ำท่วมได้ในระยะเวลาสั้น

ในส่วนของ การให้ความช่วยเหลือของภาครัฐภายหลังสถานการณ์น้ำท่วมแก่เกษตรกรนั้นพบว่า มีการให้เงินค่าชดเชยความเสียหายของแปลงเกษตรตามจำนวนพื้นที่ที่เกษตรกรใช้ในการทำการเกษตรแล้วได้รับความเสียหายจากน้ำท่วม โดยที่นาได้รับค่าชดเชย เป็นจำนวนเงิน 2,000 บาทต่อไร่ สวนผักได้รับเงินค่าชดเชยเป็นจำนวนเงิน 5,000 บาทต่อไร่ และสวนไม้ผลได้รับเงินค่าชดเชยเป็นจำนวนเงิน 6,000 บาทต่อไร่ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มองว่าไม่สามารถชดเชยกับความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ ไม่คุ้มกับต้นทุนที่ใช้ในการลงทุนทำการเกษตรไป แต่ก็ยังดีกว่าไม่ได้อะไรเลย เพราะอย่างน้อยก็สามารถนำเงินชดเชยที่ได้มาใช้ในการซื้อของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวันที่เสียหายจากน้ำท่วม หรือนำมาเป็นค่าซ่อมแซมบ้านเรือนที่อยู่อาศัยได้ในระดับหนึ่ง

ภายหลังเหตุการณ์น้ำท่วมพ.ศ. 2554 นอกจากการจ่ายเงินค่าชดเชยให้กับเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกแล้ว ทางภาครัฐได้มีมาตรการเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมในอนาคต โดยมาตรการแรกที่นำมาดำเนินการ คือ การขุดลอกคลองในพื้นที่ประสบปัญหาน้ำท่วม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการระบายน้ำออกสู่ทะเล ได้เร็วขึ้น ในพื้นที่อำเภอบางบัวทองก็มีการดำเนินมาตรการดังกล่าวเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะคลองที่บริเวณสองฝั่งคลองยังเป็นคันดิน ได้แก่ คลองลำโพ คลองลากค้อน คลองพระพิมล โดยการใช้เรือขุดดำเนินการขุดลอก (ภาพ 5.1) ในการดำเนินการมีความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างภาครัฐและชาวบ้าน โดยชาวบ้านเข้าใจว่าเรือดังกล่าวจะมาช่วยทำคันดินระหว่างสองฝั่งคลองเพื่อป้องกันน้ำท่วมในครั้งต่อไป จึงต้องการให้มีการทำคันดินให้ใหญ่ และมีระดับความสูง 1-2 เมตรขึ้นไปจากคันดินเดิม เพื่อให้มีความแข็งแรง สามารถต้านทานกระแสน้ำได้ แต่เรือขุดเพียงแต่ขุดดินเพื่อลอกคลองไม่ให้ตื้นเขิน แล้วนำดินที่ขุดไปเสริมบนคันคลองเดิม คันคลองใหม่จึงมีระดับความสูงเพิ่มขึ้นเพียง 30-50 ซม. จากคันคลองเดิม โดยเจ้าหน้าที่ได้อธิบายกับชาวบ้านว่าโครงการดังกล่าวเป็นเพียงการขุดลอกคลองเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการระบายน้ำเท่านั้น ไม่ได้เป็นโครงการที่มาจัดทำคันดินป้องกันน้ำท่วมอย่างที่ชาวบ้านต้องการ สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้าน แต่ก็ไม่ได้มีการขัดขวางจากชาวบ้านจนสามารถขุดลอกคลองได้แล้วเสร็จ

ภาพ 5.1 การขุดลอกคลองเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมในอำเภอบางบัวทอง

5.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำการเกษตร

พื้นที่อำเภอบางบัวทองเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีบทบาทในการเป็นพื้นที่เกษตรมาตั้งแต่ในอดีต แม้ว่าในปัจจุบันการขยายตัวของเมืองจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินทางการเกษตรแต่ก็ยังมีพื้นที่การเกษตรปรากฏให้เห็น ซึ่งความโดดเด่นของพื้นที่อำเภอบางบัวทองในการทำหน้าที่ผลิตอาหารนั้นเป็นผลมาจากหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง ปัจจัยทางด้านกายภาพ วัฒนธรรม เทคโนโลยีทางการเกษตร การเมือง คุณลักษณะของครัวเรือนเกษตรกร และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยทางด้านกายภาพ จากลักษณะทางกายภาพ ลักษณะดิน และการกระจายตัวของคลองดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่อำเภอบางบัวทองเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมทางด้านกายภาพในการเป็นพื้นที่ทางการเกษตร ซึ่งจากความเหมาะสมดังกล่าวประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอบางบัวทองจึงมีการประกอบอาชีพทางการเกษตรมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าอำเภอบางบัวทองจะเป็นพื้นที่ชานเมืองของกรุงเทพมหานคร และถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของเมือง แต่จากลักษณะของพื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรได้ผลดี จึงยังคงมีพื้นที่การเกษตรปรากฏให้เห็น

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ในส่วนของปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการทำการเกษตรในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง ได้แก่ เชื้อชาติ ดังจะเห็นได้จากความแตกต่างของรูปแบบทางการเกษตรที่ปรากฏทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ นา สวนผัก และสวนไม้ผล โดยนาและสวนไม้ผลเป็นการประกอบอาชีพทางการเกษตรของคนไทยพื้นถิ่นที่มีการสืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ ในขณะที่การทำสวนผักเป็นของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ ซึ่งการทำสวนผักก็เป็นการเรียนรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเช่นเดียวกัน

ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีเกษตร เป็นปัจจัยที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมากกว่าปัจจัยด้านอื่นๆ ตามระดับการพัฒนาความรู้ความสามารถทางด้านเทคโนโลยี ที่มีการคิดค้นและประดิษฐ์

เครื่องทุ่นแรงในการทำการเกษตร ทำให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรได้สะดวกและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยทางการเมือง เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายในการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐแก่เกษตรกรในพื้นที่ สำหรับอำเภอบางบัวทองนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ในช่วงแรก โดยเฉพาะการขุดคลองเพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตรนั้นเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้พื้นที่อำเภอบางบัวทองเป็นพื้นที่ที่มีปริมาณเพียงพอต่อการทำการเกษตรตลอดทั้งปี นอกจากนั้นการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรในการรับประกันราคาผลผลิต (ข้าวเปลือก) ช่วยให้เกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้ในราคาที่แพงกว่าราคาในท้องตลาด เป็นการช่วยลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตทางการเกษตร

5.4 ทักษะของเกษตรกร

ในการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรนั้นขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของเกษตรกร เป็นสำคัญ ดังนั้นนอกจากปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวเกษตรกรเองแล้ว ทักษะหรือความเชื่อของเกษตรกรต่อการทำการเกษตรก็มีผลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับที่ดินทางการเกษตรของตนว่าจะมีการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรต่อไป หรือมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินทางการเกษตรเป็นการใช้ที่ดินแบบเมือง ซึ่งข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำการเกษตร พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติต่อการทำการเกษตรทั้งในด้านดีและไม่ดี โดยด้านไม่ดี คือ การทำการเกษตรเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตในแต่ละรอบ ปริมาณผลผลิตและราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน ทำให้เกษตรกรมีฐานะไม่มั่นคงและมีความเป็นอยู่ที่ไม่ดี ส่วนข้อดีของการทำอาชีพทางการเกษตร คือ ทำให้เกษตรกรมีเวลาว่างสามารถไปทำกิจกรรมอื่นๆ ได้ เนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่ยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีที่ต้องมีการแบ่งเวลาบางส่วนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชน เช่น การทำบุญเข้าวัด หรือการเข้าร่วมในพิธีตามประเพณีของญาติสนิท เช่น งานแต่งงาน งานอุปสมบท ฯ นอกจากนั้นเกษตรกรยังมองว่าการทำอาชีพการเกษตรมีข้อดีเพราะเป็นอาชีพอิสระ ไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบ และเกษตรกรได้เป็นเจ้าของตัวเอง ไม่ต้องไปเป็นลูกน้องอยู่ใต้คำสั่งของคนอื่น เห็นได้ว่าข้อเสียของอาชีพการเกษตรในมุมมองของเกษตรกรเกี่ยวข้องกับปริมาณผลผลิตและราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนเป็นสำคัญ ทำให้เกษตรกรไม่มีความมั่นคงทางด้านรายได้ ต้องเผชิญความเสี่ยงที่จะขาดทุน ทำให้ทัศนคติของเกษตรกรต่ออาชีพการทำการเกษตรเป็นไปในทางไม่ดีหรือทางลบมากกว่า (ตาราง 5.18)

ตาราง 5.18 ทักษะของเกษตรกรต่อการทำการเกษตร

ทักษะของเกษตรกรต่อการทำการเกษตร	นา	สวน ผัก	สวน ไม้ผล	รวม	ลำดับ
-เป็นอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่ควรรักษาไว้	181	23	24	228	8
-เป็นอาชีพสำคัญเพราะผลิตอาหารเลี้ยงคนทั้งประเทศ	239	31	26	296	6
-เป็นอาชีพอิสระ ไม่มีกฎระเบียบบังคับ	320	74	40	434	3
-มีช่วงเวลาที่สามารถไปทำกิจกรรมอื่นๆ ได้	320	78	40	438	2
-เป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงงานมาก แต่ได้ค่าตอบแทนน้อย	227	66	16	309	5
-ไม่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม	211	52	12	275	7
-เป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอน	320	90	32	442	1
-เกษตรกรส่วนใหญ่มีฐานะไม่มั่นคง ความเป็นอยู่ที่ไม่ดี	219	82	30	331	4

หมายเหตุ: รวม คือ ผลรวมของระดับคะแนน

นอกจากทักษะของเกษตรกรต่ออาชีพการทำการเกษตรแล้ว ทักษะของเกษตรกรต่อการขยายตัวของเมืองเข้ามาในพื้นที่อำเภอบางบัวทองก็มีส่วนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ที่ดินทางเกษตรเช่นเดียวกัน โดยทักษะของเกษตรกรต่อการขยายตัวของเมืองลำดับที่ 1-4 เป็นไปในทางบวก คือ การขยายตัวของเมืองทำให้ราคาที่ดินทางการเกษตรมีมูลค่าสูงขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาถนนช่วยให้การเดินทางสะดวกเร็วยิ่งขึ้น ทำให้ความเป็นอยู่ของเกษตรกรมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้มีการจ้างงานที่หลากหลายในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่ทั้งวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป หรือความสนิทสนมกับคนในชุมชนที่ลดลง หรือการสูญเสียที่ดินทางการเกษตรที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษนั้น เกษตรกรไม่ได้มองว่าเป็นปัญหาที่สำคัญหรือมีความสำคัญน้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบระหว่างผลดีที่ได้รับจากการขยายตัวของเมืองกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของเมืองนั้น เกษตรกรให้ความเห็นว่าผลประโยชน์ที่ได้รับจากการขยายตัวของเมืองมีมากกว่า ดังนั้น ทักษะของเกษตรกรต่อการขยายตัวของเมืองเข้ามาในพื้นที่จึงเป็นไปในทางบวกหรือด้านที่ดีมากกว่า (ตาราง 5.19)

ตาราง 5.19 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการขยายตัวของเมืองเข้ามาในอำเภอบางบัวทอง

ทักษะคติของเกษตรกรต่อการขยายตัวของเมืองเข้ามาในพื้นที่	นา	สวน ผัก	สวน ไม้ผล	รวม	ลำดับ
-การพัฒนาถนนช่วยให้การเดินทางสะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น	308	35	40	383	2
-การพัฒนาระบบสาธารณสุขโรคต่างๆ	246	24	38	308	6
-โอกาสในการจ้างงานที่หลากหลายมีมากยิ่งขึ้น	286	48	38	372	4
-ราคาที่ดินทางการเกษตรมีมูลค่าหรือราคาสูงขึ้น	290	69	40	399	1
-ความเป็นอยู่ของเกษตรกรมีความสะดวกสบายขึ้น	289	56	32	377	3
-การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรมีความสะดวกรวดเร็วขึ้น	272	50	34	356	5
-วิถีชีวิตแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไป	271	38	22	331	5
-ปัญหาอาชญากรรมต่างๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น การโจรกรรม	196	29	22	247	8
-ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	188	21	22	231	10
-ความสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์กับคนในชุมชนลดลง	209	48	22	279	7
-การสูญเสียที่ดินซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ	227	3	12	242	9
-การทำกรเกษตรมีความยากลำบากมากขึ้น	150	47	10	207	11

หมายเหตุ: รวม คือ ผลรวมของระดับคะแนน

5.5 เงื่อนไขในการดำรงอยู่ของพื้นที่การเกษตร

แม้ว่าการขยายตัวของกรุงเทพมหานครเข้ามาในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินทางการเกษตรเป็นการใช้ที่ดินแบบเมือง เกิดการสูญเสียที่ดินทางการเกษตรจำนวนมาก แต่ก็มีเกษตรกรบางส่วนที่สามารถปรับตัวและยังคงสามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรอยู่ได้ เงื่อนไขสำคัญในการดำรงอยู่ของพื้นที่ทางการเกษตรในอำเภอบางบัวทอง ประกอบด้วย รายได้จากการทำการเกษตร การพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร กรรมสิทธิ์ที่ดิน ทักษะและความชำนาญในการทำการเกษตร ความต้องการเก็บที่ดินเพื่อไว้ยกให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน และการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) รายได้จากการทำการเกษตร

รายได้จากการทำการเกษตรถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการดำรงอยู่ของพื้นที่เกษตรและการทำอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกร ในการทำการเกษตรแต่ละประเภทเกษตรกรจะต้องได้รับผลตอบแทนจากการทำการเกษตรมากกว่าต้นทุนที่เกษตรกรใช้ในการลงทุนเพื่อไม่ให้เกิดภาวะขาดทุน และมีรายได้สุทธิเหลือเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต

เมื่อพิจารณารายได้จากการขายข้าวเปลือกของชาวนาในพื้นที่อำเภอบางบัวทองในทั้งสองช่วงเวลาพบว่ามี ความแตกต่างกัน คือ ช่วงก่อนพ.ศ. 2548 ราคาขายเปลือกเป็นไปตามราคาตลาด ไม่มีการเข้ามาควบคุมจากทางภาครัฐ ราคาซื้อขายข้าวเปลือกเป็นการตกลงกันระหว่างพ่อค้าคนกลางกับเกษตรกร ซึ่งพบว่าชาวนาขายข้าวเปลือกได้ในราคาต่ำเพียง 6-7 บาทต่อกิโลกรัม รายได้ที่เกษตรกรจะได้รับจะขึ้นอยู่กับปริมาณข้าวเปลือกที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ในกรณีที่สามารรถเก็บเกี่ยวข้าวเปลือกได้น้อยและขายได้ในราคาต่ำ เกษตรกรจะได้รับเงินรายได้ประมาณ 4,200 บาทต่อไร่ แต่ในทางกลับกันถ้าเกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวข้าวเปลือกได้ในปริมาณมากและขายได้ในราคาสูง เกษตรกรก็จะได้รับเงินรายได้ประมาณ 8,400 บาทต่อไร่ ส่วนในพ.ศ. 2548-2554 จะเห็นได้ว่าราคา รับซื้อข้าวเปลือกต่อกิโลกรัมเพิ่มสูงขึ้นเป็น 10-11 บาทต่อกิโลกรัม เนื่องจากการเข้ามาช่วยเหลือจากภาครัฐในการรับจำนำข้าวเปลือก ดังนั้นในกรณีที่ชาวนาสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้น้อยและขายข้าวเปลือกได้ในราคาต่ำ ชาวนาจะได้รับเงินประมาณ 6,000 บาทต่อไร่ แต่หากชาวนาสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้มากและขายได้ในราคาดี ชาวนาก็จะได้รับเงินจากการขายข้าวเปลือกประมาณ 11,000 บาทต่อไร่ (ตาราง 5.20)

ตาราง 5.20 รายได้จากการขายข้าวเปลือกในแต่ละช่วงเวลา

รายได้จากการขายข้าวเปลือก (บาทต่อไร่)							
ก่อนพ.ศ. 2548				พ.ศ. 2548-2554			
ราคา (บาท)	น้อย (700 กก.)	ปานกลาง (850 กก.)	มาก (1,200 กก.)	ราคา (บาท)	น้อย (600 กก.)	ปานกลาง (800 กก.)	มาก (1,000 กก.)
6	4,200	5,100	7,200	10	6,000	8,000	10,000
6.5	4,550	5,525	7,800	10.5	6,300	8,400	10,500
7	4,900	5,950	8,400	11	6,600	8,800	11,000

เห็นได้ว่ารายได้จากการทำนานั้นมีความไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตหรือข้าวเปลือกที่เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวได้ และราคา รับซื้อข้าวเปลือกในขณะนั้น การเข้ามาแทรกแซงราคาข้าวเปลือกของทางภาครัฐมีส่วนช่วยให้ชาวนามีสามารถขายข้าวเปลือกได้ในราคาที่สูงขึ้น

ในส่วน of เกษตรกรชาวสวนผัก พบว่ารายได้จากการจำหน่ายผักในทั้งสองช่วงเวลาขึ้นอยู่กับปริมาณผักที่ผลิตได้และราคาของผักในท้องตลาด ราคาขายผักต่อกิโลกรัมแตกต่างในแต่ละช่วงจึงมีหลายราคา ตั้งแต่ราคาต่ำมากเพียง 2 บาทต่อกิโลกรัม ไปจนถึงราคาสูงมากที่ 80 บาทต่อกิโลกรัม เนื่องจากไม่มีการเข้ามาแทรกแซงราคาผักเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรชาวสวนผักของภาครัฐ

ดังนั้นราคาฝักในแต่ละช่วงเวลาจึงขึ้นอยู่กับปริมาณฝักที่จำหน่ายออกสู่ตลาด (อุปทาน) และความต้องการฝักของตลาด (อุปสงค์) ตลอดจนความสมบูรณ์และความสวยงามของฝัก ดังนั้นหากเกษตรกรชาวสวนฝักผลิตฝักได้น้อยและขายได้ในราคาต่ำ ชาวสวนฝักจะมีรายได้เพียง 600-1,000 บาทต่อไร่ แต่ถ้าเกษตรกรสามารถผลิตฝักได้ปริมาณมากและสามารถขายได้ในราคาสูง ชาวสวนฝักจะมีรายได้มากถึง 120,000-160,000 บาทต่อไร่ แต่ในความเป็นจริงไม่สามารถทำได้เนื่องจากหากมีปริมาณฝักมาก ราคาฝักในตลาดจะต่ำลง (ตาราง 5.21)

ตาราง 5.21 รายได้จากการจำหน่ายฝักกาดหอมในแต่ละช่วงเวลา

ปริมาณผลผลิต ระดับราคา (บาท)	รายได้จากการขายฝักกาดหอม (บาทต่อไร่)					
	ก่อนพ.ศ. 2548			พ.ศ. 2548-2554		
	น้อย (500 กก.)	ปานกลาง (1,000 กก.)	มาก (2,000 กก.)	น้อย (300 กก.)	ปานกลาง (800 กก.)	มาก (1500 กก.)
2	1,000	2,000	4,000	600	1,600	3,000
8	4,000	8,000	16,000	2,400	6,400	12,000
20	10,000	20,000	40,000	6,000	16,000	30,000
60	30,000	60,000	120,000	18,000	48,000	90,000
80	40,000	80,000	160,000	24,000	64,000	120,000

รายได้จากการทำสวนฝักจึงมีความไม่แน่นอนเช่นเดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเปรียบเทียบรายได้จากการทำสวนฝักกับการทำนาพบว่า รายได้จากการทำสวนฝักสูงกว่าการทำนาหลายเท่าในกรณีที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ปริมาณมากและสามารถขายได้ในราคาสูง แต่ในความเป็นจริงพบว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากหากเกษตรกรสามารถผลิตฝักได้มาก มีปริมาณผลผลิตออกสู่ท้องตลาดมาก ราคาฝักก็ตกต่ำ แต่ในทางกลับกันหากเกษตรกรชาวสวนฝักสามารถผลิตฝักได้น้อย มีปริมาณฝักออกสู่ตลาดน้อย ราคาฝักก็จะสูงขึ้นตามกลไกตลาด

จากรายได้ของเกษตรกรจากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร เมื่อนำมาหักต้นทุนที่ใช้ในการทำการเกษตรเพื่อหารายได้สุทธิหรือกำไรที่เกษตรกรได้รับจากการทำการเกษตร พบว่าอาชีพการทำนาในทั้งสองช่วงเวลาสามารถให้ผลตอบแทนที่คุ้มทุน ชาวนาได้รับผลกำไรจากการทำนาทั้งนี้จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับปริมาณข้าวเปลือกที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวได้กับราคาซื้อขายข้าวเปลือกในขณะนั้นประกอบกัน โดยในช่วงก่อนพ.ศ. 2548 พบว่าผลกำไรที่เกษตรกรได้รับน้อยที่สุด คือ 1,818 บาทต่อไร่ และผลกำไรมากที่สุดที่เกษตรกรมีโอกาสได้รับ คือ 6,018 บาทต่อไร่

ในขณะที่ในช่วงพ.ศ. 2548-2554 พบว่า ผลกำไรน้อยที่สุดที่เกษตรกรมีโอกาสได้รับ คือ 406 บาทต่อไร่ และผลกำไรมากที่สุด คือ 5,406 บาทต่อไร่ (ตาราง 5.22)

ตาราง 5.22 รายได้สุทธิจากการทำนาในแต่ละช่วงเวลา

รายได้สุทธิในการทำนา (บาทต่อไร่)							
ก่อนพ.ศ. 2548				พ.ศ. 2548-2554			
ราคา (บาท)	น้อย (700 กก.)	ปานกลาง (850 กก.)	มาก (1,200 กก.)	ราคา (บาท)	น้อย (600 กก.)	ปานกลาง (800 กก.)	มาก (1,000 กก.)
6	1,818	2,718	4,818	10	406	2,406	4,406
6.5	2,168	3,143	5,418	10.5	706	2,806	4,906
7	2,518	3,568	6,018	11	1,006	3,206	5,406

เมื่อเปรียบเทียบผลกำไรที่ชาวนามีโอกาสได้รับจากการทำนาในทั้งสองช่วงเวลา เห็นได้ว่าแม้ชาวนายังคงมีกำไรจากการทำนาในทั้งสองช่วงเวลา แต่ผลกำไรจากการทำนาต่อไร่ในช่วงพ.ศ. 2548-2554 มีแนวโน้มลดลงจากช่วงก่อนพ.ศ. 2548 เนื่องจากในช่วงพ.ศ. 2548-2554 ต้นทุนทางการเกษตรเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะต้นทุนทางด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และสารเคมี ประกอบกับในช่วงเวลานี้เกษตรกรมีการจ้างงานจากแรงงานภายนอกครัวเรือนและนำเอาเครื่องจักรทางการเกษตรเข้ามาใช้ในการทำนามากขึ้น ทำให้เกษตรกรมีต้นทุนในการทำนามากขึ้น แม้ว่าเกษตรกรสามารถขายข้าวเปลือกได้ในราคาที่สูงขึ้น แต่มีผลกำไรหลังจากหักต้นทุนในการผลิตลดลง แสดงให้เห็นว่าต้นทุนในการทำนาเป็นปัจจัยสำคัญต่อระดับผลกำไรหรือรายได้สุทธิที่ชาวนาจะได้รับ

ในส่วนของการทำสวนผัก เมื่อหักค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการทำสวนผักออกจากรายได้จากการจำหน่ายผักแล้ว พบว่า เกษตรกรชาวสวนผักมีโอกาสขาดทุนจากการทำสวนผักในทั้งสองช่วงเวลา คือ ในช่วงก่อนพ.ศ. 2548 หากเกษตรกรได้ผลผลิตผักในปริมาณน้อยและขายได้ในราคาต่ำ เกษตรกรมีโอกาสที่จะขาดทุนจากการทำสวนผักมากถึง 2,140 บาทต่อไร่ ในขณะที่ผลกำไรที่น้อยที่สุดที่ชาวสวนผักมีโอกาสได้รับ คือ 860 บาทต่อไร่ ในขณะที่ผลกำไรที่มากที่สุดที่ชาวสวนผักมีโอกาสได้รับ คือ 156,860 บาทต่อไร่ ส่วนในพ.ศ. 2548-2554 พบว่า เกษตรกรชาวสวนผักยังมีโอกาสขาดทุนจากการทำสวนผักอยู่ในกรณีที่ดินการณณ์แล้วร้ายที่สุดชาวสวนผักก็เกี่ยวกับผลผลิตได้น้อยและผักในช่วงนั้นมีราคาต่ำมาก ชาวสวนผักจะขาดทุนมากถึง 4,310 บาทต่อไร่ ส่วนผลกำไรที่มากที่สุดที่ชาวสวนผักมีโอกาสได้รับ คือ 115,090 บาทต่อไร่ (ตาราง 5.23)

ตาราง 5.23 รายได้สุทธิจากการทำสวนผักกาดหอมในแต่ละช่วงเวลา

ปริมาณผลผลิต ระดับราคา (บาท)	รายได้สุทธิในการทำสวนผักกาดหอม (บาทต่อไร่)					
	ก่อนพ.ศ. 2548			พ.ศ. 2548-2554		
	น้อย (500 กก.)	ปานกลาง (1,000 กก.)	มาก (2,000 กก.)	น้อย (300 กก.)	ปานกลาง (800 กก.)	มาก (1500 กก.)
2	-2,140	-1,140	860	-4,310	-3,310	-1,910
8	860	4,860	12,860	-2,510	1,490	7,090
20	6,860	16,860	36,860	1,090	11,090	25,090
60	26,860	56,860	116,860	13,090	43,090	85,090
80	36,860	76,860	156,860	19,090	59,090	115,090

หมายเหตุ: - หมายถึง ขาดทุน

เมื่อเปรียบเทียบรายได้สุทธิจากการทำสวนผักในทั้งสองช่วงเวลาพบว่ามีลักษณะเหมือนกันการทำนา คือ ผลกำไรจากการทำสวนผักมีแนวโน้มลดลง และในกรณีที่เกษตรกรขาดทุนจะเห็นได้ว่ามีแนวโน้มที่การขาดทุนจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น สาเหตุที่ผลกำไรมีแนวโน้มลดลงนั้นก็ เป็นผลมาจากต้นทุนในการทำสวนผักที่เพิ่มขึ้นในช่วงพ.ศ. 2548-2554 เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะราคาปุ๋ยวิทยาศาสตร์และสารเคมีที่ใช้ในการทำสวนผักที่มีราคาเพิ่มสูงขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนนี้เพิ่มขึ้น และถึงแม้ว่าการทำสวนผักไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนของการจัดการ การเกษตรมากเท่ากับการทำนา แต่ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนของการจ้างแรงงานคนจำนวนมาก ในขั้นตอนของการทิวผักและการเก็บผักเพื่อจำหน่าย ซึ่งยังต้องใช้แรงงานคนเป็นจำนวนมากอยู่

จากการทำนาและทำสวนผัก จะเห็นได้ว่าการทำสวนผักมีความแตกต่างทางด้านรายได้มากกว่าการทำนา ในกรณีที่สถานการณ์ไม่ดีจะเห็นได้ว่าการทำสวนผักมีโอกาสขาดทุนได้ ในขณะที่การทำนาไม่มีการขาดทุน แต่ในทางกลับกันหากการผลิตเป็นไปตามปกติหรืออยู่ในสถานการณ์ที่ดี การทำสวนผักจะมีรายได้สุทธิต่อไร่มากกว่าการทำนาหลายเท่า แต่เนื่องจากความแปรปรวนของราคาของผักในท้องตลาด ทำให้ไม่สามารถคาดการณ์ราคาผักที่จะสามารถจำหน่ายได้ ประกอบกับความเป็นจริงที่ว่าถ้ามีปริมาณจำหน่ายออกสู่ตลาดมากราคาก็จะต่ำ แต่ถ้ามีปริมาณผักน้อยราคาผักก็จะสูง ดังนั้นส่วนใหญ่ถ้าเกษตรกรชาวสวนผักสามารถปลูกผักได้ปริมาณมากก็จะขายได้ในราคาต่ำ แต่ถ้าเกษตรกรปลูกผักได้ในปริมาณน้อยก็จะขายได้ในราคาที่ดีขึ้น ดังนั้นสถานการณ์ที่ชาวสวนผักสามารถปลูกผักได้ปริมาณมากและขายได้ในราคาสูงนั้น จึงเป็นไปได้ยากและมีโอกาสเกิดขึ้นน้อย

2) การพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร

ดังกล่าวแล้วว่าการนำเอาเทคโนโลยีทางการเกษตร โดยเฉพาะเครื่องจักรทางการเกษตร ช่วยให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรได้สะดวกและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น สำหรับการทำนามีขั้นตอนที่ต้องใช้เวลามาก คือ การเตรียมแปลงนาหรือการเตรียมดิน การนำรถดีดดินเข้ามาช่วยในขั้นตอนของการเตรียมแปลงนา ช่วยให้ชาวนาสามารถลดขั้นตอนในการไถนาลงไป โดยนำรถดีดดินมาตีให้ดินแตกละเอียดแทน ซึ่งพอตีดินแล้วสามารถคราดและทำเทือกแปลงนาได้ทันที จึงเตรียมดินแปลงนาได้เร็วยิ่งขึ้น เพราะเมื่อเปรียบเทียบระหว่างการไจ้รถไถเดินตามกับรถดีดดิน พบว่า การไถนาขนาด 10 ไร่ หากไจ้รถไถแบบเดินตามจะใช้เวลาประมาณ 2 วัน ในขณะที่การไจ้รถดีดดินใช้เวลาแค่ประมาณ 3-4 ชั่วโมงหรือครึ่งวัน ชาวนาสามารถคราดนาและทำเทือกต่อภายในวันเดียวกัน ส่งผลให้ขั้นตอนในการเตรียมแปลงนาในปัจจุบันสามารถทำได้รวดเร็วยิ่งขึ้น (ภาพ 5.2) ในขั้นตอนการเตรียมแปลงนาด้วยการไจ้รถดีดดินนั้น พบว่าในชาวนาเกือบทุกครัวเรือนเปลี่ยนมาใช้วิธีนี้กันหมด เพราะสะดวกและรวดเร็วกว่า ส่วนการคราดนาและการทำเทือกนั้น พบว่าชาวนาที่อายุไม่เกิน 60 ปี ยังสามารถดำเนินการได้เองโดยไม่ต้องจ้างแรงงานภายนอก แต่ในครัวเรือนที่ชาวนามีอายุมากกว่า 60 ปี หรือชาวนามีปัญหาด้านสุขภาพเรื้อรัง หรือมีแต่แรงงานผู้หญิง หรือมีที่นาเป็นจำนวนมาก ก็ใช้วิธีการจ้างงานจากแรงงานภายนอกในขั้นตอนการเตรียมแปลงนาทั้งหมด เพื่อให้สามารถเริ่มทำการเพาะปลูกได้ทันกับแปลงนาข้างเคียง

ภาพ 5.2 การไจ้รถดีดดินแทนการไจ้รถไถแบบเดินตาม

นอกจากนั้น ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้เกษตรกรบางครัวเรือนกลับไปใช้วิธีการทำนาแบบปักดำ โดยการจ้างรถดำนามาใช้แทนแรงงานคน ซึ่งรถดำนาที่มารับจ้างนั้นจะทำการเพาะปลูกกล้ามาให้เลย ชาวนาจึงไม่ต้องลำบากและเสียเวลาในการตกกล้าเอง (ภาพ 5.3) แต่ก็พบว่าไม่ค่อยได้รับความนิยมจากชาวนานัก เนื่องจากรถดำนาเป็นรถขนาดเล็กทำให้ต้องเสียเวลาใน

การปักดำกล้านาน และมักมีปัญหาโรคติดหล่มเพราะในการทำนาแบบนาดำ ชาวนาจะต้องมีการตีดิน คราดนา และทำเทือกนา จนดินละเอียดหลวมกว่าการทำนาหว่านเพื่อให้ต้นกล้าตั้งอยู่ได้ ซึ่งจะสร้างความลำบากในการหว่านยา นีดยา และใส่ปุ๋ยในแปลงนาตามมาด้วย จึงพบว่าชาวนาที่ลองใช้วิธีในการทำนามาค่อยจะใช้วิธีนี้ซ้ำอีกในการทำนาในรอบการผลิตถัดมา หรือมีการทดลองทำเพียงครั้งเดียวก็ไม่ได้ใช้วิธีนี้อีก เนื่องจากมีความยุ่งยากกว่าการทำนาแบบหว่านอีกทั้งปริมาณข้าวเปลือกที่เก็บเกี่ยวได้จากวิธีนี้ก็ไม่ได้มีความแตกต่างกับปริมาณผลผลิตข้าวเปลือกที่เก็บเกี่ยวได้จากการทำนาแบบหว่าน ดังนั้นชาวนาจึงกลับไปทำนาหว่านน้ำตามเดิม

ภาพ 5.3 การดำนาด้วยรถและต้นกล้าข้าวที่พร้อมใช้งาน

สำหรับขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรช่วยเอื้อประโยชน์แก่เกษตรกร โดยในพ.ศ. 2554 ชาวนาใช้ “รถเกี่ยวข้าวแบบอ้อม” ซึ่งมีช่องเก็บเมล็ดข้าวเปลือกอยู่บนตัวรถโดยตรงแทนรถเกี่ยวข้าวแบบเหยียบกระสอบ เมื่อรถเกี่ยวข้าวจนได้ปริมาณเต็มแล้วก็สามารถนำมาถ่ายใส่รถบรรทุกที่พ่วงท้ายคนกลางเตรียมมารอไว้ หรือรถบรรทุกที่ชาวนาจ้างมาเพื่อขนข้าวเปลือกไปขายโดยตรงให้แก่โรงสีข้าวได้เลย (ภาพ 5.4) รถเกี่ยวข้าวแบบอ้อมช่วยประหยัดแรงงาน และเวลาได้มากเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้รถเกี่ยวข้าวแบบเหยียบกระสอบแบบที่มีมาก่อนหน้า เนื่องจากรถเกี่ยวข้าวแบบเหยียบกระสอบนั้นจะไม่มีช่องเก็บเมล็ดข้าวเปลือกที่เกี่ยวได้ ดังนั้นจึงต้องมีการใช้แรงงานคนในการรองข้าวเปลือกใส่กระสอบแล้วเข็นทิ้งไว้กลางแปลงนา ต้องมีคนลากข้าวมาขนไปเก็บกองไว้บนลาน เพื่อรอพ่วงท้ายคนกลางมาตกลงราคา ซึ่งน้ำหนัก แล้วจึงขนใส่รถบรรทุก จะเห็นได้ว่าการใช้รถเกี่ยวข้าวแบบอ้อมมีเพียงคนขับ 1 คน ก็สามารถเกี่ยวข้าวได้

ภาพ 5.4 การเกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยวข้าวแบบอ้อมและการนำข้าวเปลือกใส่รถบรรทุกเพื่อรอการจำหน่าย

การพัฒนาเทคโนโลยีเครื่องจักรทางการเกษตรช่วยให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ช่วยให้เกษตรกรที่อยู่ในวัยชรามีความสามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรต่อไปได้ แต่ในขณะเดียวกันการนำเอาเครื่องจักรทางการเกษตรมาใช้ก็ทำให้เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการทำการเกษตรเพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากต้นทุนในการทำงานของชาวนาในช่วงพ.ศ. 2548-2554 ที่เพิ่มสูงขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการจ้างแรงงานเครื่องจักรทางการเกษตร ซึ่งจะต้องมีทั้งค่าใช้จ่ายของเครื่องจักร ค่าแรงงานคนขับ และค่าน้ำมันเครื่องจักรประกอบกัน

3) กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ความเป็นเจ้าของที่ดินทำให้เกษตรกรมีสิทธิ์ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ที่ดินอย่างเต็มที่ มีโอกาสและทางเลือกในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดได้หลากหลายมากกว่าเกษตรกรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เห็นได้จากยุทธศาสตร์และวิธีการปรับตัวของชาวนาที่มีความหลากหลายมากกว่าชาวนาที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง การมีที่ดินเป็นของตนเองทำให้เกษตรกรสามารถเปลี่ยนที่ดินทางการเกษตรของตนเป็นทุนเพื่อใช้ในการทำการเกษตรหรือการดำเนินชีวิตโดยการจำหน่ายทุนที่มีอยู่ได้ ที่ดินทางการเกษตรในเขตชนเมืองสามารถขายได้ในราคาสูง เนื่องจากเป็นที่ต้องการของกิจกรรมใหม่ที่ต้องการที่ดินเพื่อการลงทุนตามการขยายตัวของเมืองที่เกิดขึ้น นอกจากกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะสามารถเปลี่ยนเป็นทุนที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรต่อไปได้แล้วนั้น การเป็นเจ้าของที่ดินทำให้เกษตรกรมีความพยายามที่จะรักษาที่ดินทางการเกษตรไว้ แม้ว่าจะมีการขายที่ดินทางการเกษตรให้แก่รายทุน แต่ก็เป็นการแบ่งขายที่ดินเพียงบางส่วน เกษตรกรยังคงมีที่ดินอยู่ในกรรมสิทธิ์ของตน ความเป็นเจ้าของที่ดินทำให้เกษตรกรมีความรู้สึกรักและผูกพันกับที่ดินของตนเอง เพราะเป็นสถานที่เกิด เจริญเติบโต และทำมาหากินมาตลอดชีวิต และต้องการยกให้เป็นมรดกของลูกหลานต่อไปในอนาคต

4) ทักษะและความชำนาญทางการเกษตร

เกษตรกรในพื้นที่อำเภอบางบัวทองเป็นเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำการเกษตรมานานจนมีความรู้และทักษะในการทำการเกษตรเป็นอย่างดี ทักษะและความชำนาญจากประสบการณ์ที่สะสมมานาน ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจว่าสามารถทำการเพาะปลูกและสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ การประกอบอาชีพทางการเกษตรเพียงอย่างเดียวมาเป็นเวลานานทำให้เกษตรกรไม่มีความทักษะในการประกอบอาชีพอื่น การขาดความรู้และความไม่มั่นใจส่งผลให้เกษตรกรไม่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรหรือลงทุนอย่างอื่นในที่ดินของตน เพราะไม่ต้องการเผชิญความเสี่ยงโดยขาดความรู้และความชำนาญในด้านนั้นๆ ดังจะเห็นได้จากแนวโน้มนการตัดสินใจการใช้ที่ดินทางการเกษตรในอนาคต พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงเลือกที่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรในรูปแบบเดิม คือ ชาวนายังคงต้องการที่จะทำนาต่อไป ชาวสวนผักก็ต้องการทำสวนผักต่อไป และชาวสวนไม้ผลก็ยังคงต้องการทำสวนไม้ผลต่อไป เป็นที่สังเกตว่าแม้แต่การทำเกษตรด้วยกัน เกษตรกรก็ไม่ต้องการที่จะเปลี่ยนประเภทการทำการเกษตรของตนเองเป็นไป การทำการเกษตรรูปแบบอื่น โดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าตนเองไม่มีความรู้ในการทำการเกษตรประเภทอื่น ถึงแม้จะเป็นการทำเกษตรเหมือนกัน แต่ก็มีข้อปลีกย่อยและรายละเอียดขั้นตอนในการทำแตกต่างกัน ไม่ใช่จะสามารถเปลี่ยนประเภทการเกษตรจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งได้ง่ายๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวเกษตรกรในพื้นที่อำเภอบางบัวทองจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเกษตรไปทำการเกษตรรูปแบบอื่น แม้ว่าการเกษตรรูปแบบอื่นจะให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า เช่น การทำสวนไม้ดอกไม้ประดับหรือการทำสวนกล้วยไม้ของที่พบในพื้นที่ชานเมืองบริเวณอื่น

5) ความต้องการในการเก็บที่ดินไว้เพื่อเป็นมรดกแก่ลูกหลาน

จากทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่ออาชีพทางการเกษตรซึ่งเป็นไปในทางลบ เพราะอาชีพทำการเกษตรเป็นอาชีพที่ลำบาก ต้องทำงานหนักแต่ได้ผลตอบแทนน้อย ไม่ได้รับการยอมรับและการยกย่องจากคนในสังคม เกษตรกรส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษาของบุตรหลาน โดยส่งเสริมให้บุตรหลานได้มีโอกาสเรียนหนังสือสูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะเชื่อว่าถ้ายังเรียนหนังสือสูงเท่าไรก็จะมีโอกาสในการทำงานสบาย มีเงินเดือนสูงมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งอาชีพที่เกษตรกรคาดหวังหรือต้องการให้บุตรหลานทำ คือ การรับราชการ เนื่องจากเป็นอาชีพที่มั่นคง มีเงินเดือนและสวัสดิการที่ดี อีกทั้งยังเป็นที่นับหน้าถือตาของคนในชุมชน จากความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกที่เหลือภายในครัวเรือนใช้ชีวิตโดยเรียนหนังสือเป็นหลัก ไม่ได้มีส่วนร่วมในการช่วยพ่อแม่ทำการเกษตร ไม่มีโอกาสในการเรียนรู้เทคนิคหรือวิธีการในการทำการเกษตรดังเช่นที่พ่อแม่เรียนรู้มาจากปู่ย่าตายาย แรงงานในวัยหนุ่มสาวของครัวเรือนเกษตรจึงไม่มีความรู้ในการทำการเกษตร จากสถานการณ์ดังกล่าวถึงแม้ว่าลูกหลานจะไม่มีความรู้ความสามารถในการทำ

การเกษตร แต่เกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ก็ยังคงต้องการมีที่ดินทางการเกษตรเก็บไว้เพื่อยกให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน เป็นการรับประกันความเสี่ยงในอนาคตว่าลูกหลานจะมีสมบัติติดตัวไว้ในภาวะฉุกเฉินหรือยามคับขันสามารถเปลี่ยนที่ดินทางการเกษตรให้เป็นเงินทุนได้

6) การให้ความช่วยเหลือของภาครัฐ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น โดยเฉพาะการพัฒนาถนน ทำให้เกษตรกรสามารถเดินทางได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ส่งผลดีต่อการดำเนินการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำการเกษตร เกษตรกรสามารถเดินทางได้เป็นระยะทางไกลขึ้น สามารถติดต่อเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบได้ในรัศมีที่ไกลขึ้น ในส่วนของการทำการเกษตรการพัฒนาถนนช่วยให้เกษตรกรสามารถขนย้ายอุปกรณ์ในการทำการเกษตรไปยังที่นาได้สะดวกขึ้น รวมทั้งเปิดโอกาสให้เกษตรกรสามารถเดินทางไปทำนาในพื้นที่ห่างไกลมากขึ้นได้ ดังเช่นเกษตรกรที่มีวิธีการปรับตัวโดยการไปซื้อที่ดินในพื้นที่ต่างจังหวัดก็สามารถเดินทางไปทำนาได้ โดยไม่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยตามไป เพราะถนนที่เชื่อมโยงอย่างทั่วถึงระหว่างอำเภอบางบัวทองกับพื้นที่ข้างเคียง ใช้เวลาเดินทางเพียง 1-2 ชั่วโมง เกษตรกรก็สามารถเดินทางไปทำนาในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีหรืออยุธยาได้ นอกจากนั้นนโยบายของภาครัฐที่เข้ามาให้การช่วยเหลือเกษตรกรเพื่อแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ช่วยให้เกษตรกรมีรายได้จากการทำการเกษตรเพิ่มขึ้น โดยการจัดทำโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ซึ่งเป็น การรับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกรในราคาที่สูงกว่าราคาตลาด โดยอยู่ที่ราคาเกวียนละ 10,000-15,000 บาท เมื่อเปรียบเทียบกับราคาซื้อข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้ก่อนมีโครงการดังกล่าว ที่ราคา 6,000-7,000 บาท จะเห็นได้ว่าการมีโครงการรับจำนำข้าวเปลือกช่วยให้เกษตรกรสามารถขายข้าวได้ราคาดีขึ้น ถึงแม้ว่าอาจจะจะมีปัญหาด้านความชื้นที่สูงเกินเกณฑ์มาตรฐาน แต่ก็พบว่าเกษตรกรยังสามารถขายข้าวเปลือกได้ในราคาที่ดีกว่าก่อนการมีโครงการ สำหรับชาวนาปลูกและชาวนาไม่ผลไม่มีโครงการรับประกันราคาผลผลิตของทางภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ ราคาผลผลิตที่ได้จึงไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตที่ออกสู่ตลาด และปริมาณความต้องการของผู้บริโภค

5.6 แนวโน้มการใช้ที่ดินทางการเกษตร

แนวทางหรือความต้องการของเกษตรกรเจ้าของที่ดินก็มีผลต่อแนวโน้มของการใช้ที่ดินทางการเกษตรเช่นเดียวกัน จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ยังทำการเกษตรอยู่ในอำเภอบางบัวทองพบว่า ชาวนาและชาวนาไม่ผลส่วนใหญ่ยังคงต้องการทำการเกษตรในพื้นที่ต่อไป โดยจะยังทำการเกษตรในรูปแบบเดิมที่เคยทำมา ไม่เปลี่ยนไปทำการเกษตรประเภทอื่น แต่อาจจะมีการเปลี่ยนชนิดพันธุ์ข้าวหรือชนิดพืชให้ตรงกับความต้องการของตลาด และที่สำคัญคือชาวนาและชาวนาไม่ผลต้องการเก็บที่ดินทางการเกษตรไว้ให้เป็นมรดกของลูกหลานในอนาคต เนื่องจากที่ดินในเขต

ชานเมืองกลายเป็นที่ดินที่มีมูลค่าและมีราคาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นการป้องกันความเสี่ยงในอนาคตว่าอย่างน้อยลูกหลานก็จะมีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินเป็นสมบัติติดตัวเพื่อใช้เป็นทุนในอนาคต ในขณะที่ชาวสวนผักซึ่งไม่มีที่ดินเป็นของตนเองนั้น จึงไม่ได้ให้ความสนใจในการเก็บที่ดินไว้เป็นมรดกของลูกหลาน ในระหว่างที่เจ้าของที่ดินยังให้เช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรก็ยังคงทำสวนผักต่อไป ส่วนในอนาคตหากมีการยกเลิกสัญญาเช่าก็ค่อยขยับขยายหาเช่าที่ดินแปลงใหม่เพื่อทำการเกษตรต่อไป (ตาราง 5.24)

ตาราง 5.24 การตัดสินใจการใช้ที่ดินทางการเกษตรในอนาคต

แนวโน้มการตัดสินใจการใช้ที่ดินทางการเกษตรในอนาคต	นา	สวน ผัก	สวน ไม้ผล	รวม	ลำดับ
-ไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการทางการเกษตร (ประเภทการเกษตร)	320	90	40	450	1
-ทำการเกษตรในรูปแบบเดิมแต่เปลี่ยนวิธีในการทำ	147	11	2	160	6
-ทำการเกษตรรูปแบบเดิมแต่เปลี่ยนชนิดพันธุ์หรือชนิดพืช	285	53	28	366	2
-ปล่อยที่ดินทิ้งร้างเพื่อรอการตัดสินใจ	-	4	2	6	9
-ปล่อยที่ดินทิ้งร้างเพื่อรอเวลาในการขายให้ได้ตามราคาที่ต้องการ	-	3	-	3	10
-ให้เกษตรกรรายอื่นเช่าเพื่อทำการเกษตร	119	3	2	124	7
-ให้นายทุนเช่าเพื่อประกอบกิจการนอกภาคการเกษตร	174	3	6	183	4
-แบ่งขายที่ดินทางการเกษตรแต่เก็บที่ดินบริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยไว้	157	2	4	163	5
-เก็บที่ดินไว้เพื่อให้เป็นมรดกของลูกหลาน	270	4	40	314	3
-ต้องการให้ลูกหลานสืบทอดอาชีพทางการเกษตรต่อไป	54	1	8	63	8

หมายเหตุ: รวม คือ ผลรวมของระดับคะแนน

แม้ว่าพื้นที่เกษตรในพื้นที่อำเภอบางบัวทองจะต้องเผชิญกับแรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองเนื่องจากการเป็นพื้นที่ชานเมือง แต่เกษตรกรก็สามารถปรับตัวและยังคงทำการเกษตรต่อไปได้ สำหรับการทำการเกษตรในอนาคตของพื้นที่อำเภอบางบัวทองนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ การประกอบอาชีพทางการเกษตรและพื้นที่การเกษตรของอำเภอบางบัวทองคงจะหมดไปในอนาคต (ตาราง 5.25) โดยเฉพาะในรุ่นของลูกหลาน จะสังเกตได้ว่าเกษตรกรที่ยังคงทำการเกษตรอยู่ในปัจจุบันเป็นเกษตรกรในรุ่นพ่อแม่ที่เข้าสู่วัยชรา แต่ไม่มีลูกหลานมาเรียนรู้หรือสืบทอดการทำกรเกษตร เนื่องจากหันไปทำงานในกิจกรรมนอกภาคการเกษตรทั้งหมด ในขณะที่ความต้องการที่ดินทางการเกษตรเพื่อรองรับการขยายตัวของกิจกรรมของเมืองยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะพื้นที่อำเภอบางบัวทองเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนา มี

ความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภคต่างๆ ที่สามารถรองรับการขยายตัวของเมือง รวมไปถึงโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ทั้งที่กำลังก่อสร้างและมีการวางแผนที่จะก่อสร้างในอนาคตของทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นแรงกระตุ้นให้ที่ดินทางการเกษตรยังมีราคาเพิ่มสูงขึ้น

ตาราง 5.25 มุมมองของเกษตรกรต่อพื้นที่ทางการเกษตรของอำเภอบางบัวทองในอนาคต

มุมมองของเกษตรกรต่อพื้นที่ทางการเกษตรของอำเภอบางบัวทองในอนาคต	นา	สวน ผัก	สวน ไม้ผล	รวม	ลำดับ
-พื้นที่ทางการเกษตรของอำเภอบางบัวทองมีจะลดลงเรื่อยๆ	320	89	40	449	2
-พื้นที่ทางการเกษตรของอำเภอบางบัวทองหมดไปในอนาคต	320	90	40	450	1
-เกษตรกรต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร	157	52	10	219	4
-อำเภอบางบัวทองกลายเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่ย้ายมาจากที่อื่น	256	66	38	360	3
-เกษตรกรที่ยังทำการเกษตรต้องทำอาชีพอย่างอื่นควบคู่ไปด้วย	93	26	12	131	5

หมายเหตุ: รวม คือ ผลรวมของระดับคะแนน

ถึงแม้ทุกวันนี้เกษตรกรยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการทำการเกษตร และยังไม่มีความต้องการขายที่ดินทั้งหมดแล้วเลิกอาชีพการทำการเกษตร นั่นเป็นเพราะเกษตรกรยังต้องการเก็บที่ดินไว้ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน ต่อไปในอนาคตเมื่อยกที่ดินให้แก่ลูกหลานแล้วก็ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของลูกหลาน ซึ่งพ่อแม่ก็ไม่ได้ต้องการให้ลูกหลานมาสืบทอดการทำเกษตรอยู่แล้ว หากมีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่ดีกว่า ดังนั้นในรุ่นของลูกหลาน เกษตรกรมองว่าคงไม่สามารถทำการเกษตรต่อไปได้ เพราะไม่มีความรู้ในการทำการเกษตร ประกอบกับการทำการเกษตรเป็นงานหนัก คนที่ไม่เคยทำมาก่อนจะไม่สามารถสู้ไหว ประกอบกับแรงจูงใจจากราคาที่ดินทางการเกษตรที่สูงขึ้น ทำให้ลูกหลานขายที่ดินทางการเกษตรที่ได้รับเป็นมรดกจากพ่อแม่ ดังนั้นพื้นที่เกษตรในอำเภอบางบัวทองน่าจะค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลงไป จนกลายเป็นการใช้ที่ดินแบบเมืองจนหมดในท้ายที่สุด

5.7 สรุป

การทำการเกษตรในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง เกษตรกรต้องประสบปัญหาหลายประการ ทั้งปัญหาภายในที่มาจากตัวเกษตรกรเอง และปัญหาภายนอกจากสภาพแวดล้อม แต่ปัญหาที่มีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อเกษตรกรเป็นปัญหาจากภายนอกที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ ทั้งการเพิ่มขึ้นของต้นทุนในการทำการเกษตร ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและมีราคาไม่แน่นอน และปัญหาความแปรปรวนของธรรมชาติ รวมถึงอิทธิพลจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร แต่

เกษตรกรในพื้นที่อำเภอบางบัวทองก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และยังสามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรอยู่ได้ สำหรับเกษตรกรที่ยังคงทำการเกษตรอยู่นั้น พบว่าเกษตรกรมีการใช้ยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพและวิธีการปรับตัวหลายวิธีร่วมกัน เพื่อสร้างความหลากหลายและความมั่นคงทางด้านการเงิน โดยยุทธศาสตร์ที่เกษตรกรนำมาใช้นั้น ประกอบด้วย การเพิ่มความเข้มในการผลิต การลดต้นทุนในการผลิต การสร้างความหลากหลายทางด้านรายได้ และการเพิ่มทุนในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิต ซึ่งจะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ที่เกษตรกรนำมาใช้นั้น ส่วนหนึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่อาศัยประโยชน์จากการขยายตัวของเมืองเข้ามาในพื้นที่ด้วยเช่นกัน ดังนั้นแม้ว่าการขยายตัวของเมืองเข้ามาในพื้นที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินทางการเกษตร และการสูญเสียที่ดินทางการเกษตร แต่ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้เกษตรกรมีโอกาสในการปรับตัวที่หลากหลายและยังสามารถรักษาพื้นที่การเกษตรไว้ได้ แต่ก็อยู่ภายใต้เงื่อนไขสำคัญ คือ กรรมสิทธิ์ในที่ดินทางการเกษตร เกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเองมีโอกาสหรือช่องทางในการปรับตัวมากกว่าเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ในขณะที่เกษตรกรส่วนหนึ่งสามารถปรับตัวและทำการเกษตรต่อไปได้ ซึ่งเงื่อนไขสำคัญในการดำรงอยู่ของพื้นที่เกษตรในเขตชานเมือง ประกอบด้วย รายได้จากการเกษตร การพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร กรรมสิทธิ์ที่ดิน ทักษะและความชำนาญในการทำการเกษตร ความต้องการเก็บที่ดินเพื่อไว้ยกให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน และการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐ แม้ว่าในปัจจุบันอำเภอบางบัวทองยังคงมีพื้นที่ที่สามารถต้านทานการขยายตัวของเมืองคงอยู่ปรากฏให้เห็น แต่แนวโน้มในอนาคตที่ความรุนแรงจากการขยายตัวของเมืองยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง พื้นที่อำเภอบางบัวทองยังเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร จึงเป็นที่น่าเป็นห่วงว่าพื้นที่ทางการเกษตรของอำเภอบางบัวทองจะมีแนวโน้มลดลงและหมดไปในอนาคต หากยังไม่มี การวางแผนเพื่อรักษาพื้นที่การเกษตรอย่างจริงจัง